چەپی ئەمریکای لاتین و هەبژاردنکانی مکسیك ..عەلی مەحمود محەمەد

لە سێ ساڵی رابردوودا, چەپەکانی دوای 12 ساڵ لە فەرمانڕەوایی لە بەشی زۆری وڵاتانی ئەمریکای لاتین, توشی شکستی یەك لە دوای یەك بوونەوە, ئەگەر کودەتاکانی هندوراس و پاراگوای لەدەربکەین, لە شیلی و ئەرجەنتین و گیانا و پیرۆ لە دەسەڵات دور خرانەوە لە ڕێگای سندوقەکانی دەنگدانەوە, لە ئیکوادۆر کودەتایەکی ناوخۆیی ئەنجامدرا لە ناو خزانی چەپەکانەوە, لە بەرازیل بە کودەتا ڕاستگڕاکان پارتی کرێکارانیان لە دەسەڵات دەرکرد و سەرۆکی پێشووی وڵاتیشیان خستە زیندانەوە, لە نیکاراگوا و پۆلیڤیا و فەنزوێلا ڕاستگڕاکان بە شێوازی جۆراو جۆر لە هەوڵی نانەوەی پشێوین ..... .

بە پێچەوانەی ئەوروپای ڕۆژهەڵاتەوە کە پارتە کۆمۆنیستەکان لە دەسەڵات دور خرانەوە, لە ڕاست خێیان وەك مەز توانەوە, کەچی لە ئەمریکای لاتین پاش شکستە هەبژاردنیەکان پارتە چەپگڕاکان بە گوێو هێزو وزەی زیاترەوە دێنەوە مەیدان, لە ئەرجەنتین یەك چرکە سات گەڕانی پلازا دی مایۆیان بەجێ نەهێشت, لە شیلی بەردەوام بوون لە حەراکی شەقام, لە هندوراس وەك ای فرت و فێ و ساختەکاریەکانی هەبژاردن و ئەنجامدانی کودەتا چەپەکان بە پشو درێژیەوە بەردەوامن, لە بەرازیل وەك ای ئەوی لەلا لە زیندانە هەشتا لە ڕاپرسیەکان دەری دەخات بە فرسەخ لە پێش دووەم کاندیدەوێ, لە هەمووی دەخشتر دواین هەبژاردنی کۆمبیاو مکسیکۆ, لە کۆمبیا کاندیدی چەپ غستاف بیدرۆ لە بزوتنەوەی کۆمبیای مرۆقایەتی لە خولی دووەمی هەبژاردنی سەرکایەتی وڵات, توانی 41,8%ی دەنگکانی بەنتەوە, ئەمش یەکەمجار بوو چەپ لە کۆمبیا ئەنجامی وا لە هەبژاردنکان بەدست بهێنێت, مکسیکیش کە بابەتی ئەمجارمانە, لە هەبژاردنی 1 ی یەلی دا , سەرتاپای هەرەمکانیان بە سور نەخشاند, بەشەوی گشتی لە تواوی وڵاتانی ئەمریکای لاتین و کاریبی چەپ ئەگەر لە دەسەڵاتدا نەبێت ئەوا ئۆپزسیۆنی سەرکیە, ئەگەر هێزی یەکەمی وڵاتکانیان نەبن, ئەوا دووەمن.

لە ئەمریکای لاتین راستگراکان بە ئەندازەیەك لە هەزی چەپ دەترسن, کەوتونەتە چەوساندنەوەی سیاسی سەرکردە چەپگراکان لەوانە خاتوو کریستینا فرناندیز لە ئەرجەنتین, لەلا دا سلیڤا لە بەرازیل, ڕافائیل کەریا لە ئیکوادەر, چەپ هەر بەوەندەوە نەوەستاو لەو وەتانە قەتیس نەما, پەیوەوە وەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئەلەکسەندریا ئەکسایە کەرتیز تەمەن 28 ساڵە بووە کاندیدی دیموکراتەکان لە شاری مەزنی نیویەرك بە پەرلەمانی ئەمریکا,دوای ئەوەی لە هەڵبژاردنی ناوخۆیی دیموکراتەکان سەرکەوت بەسەر جەزیف کرالی پەرلەمانتاری دیموکرتەکان, کە بە ماوەی 10 خول پەرلەمانتاری بازنەی هەڵبژاردنە, خاتوو کەرتیز خۆی بە سۆسیالست و لایەنگری بیرنی سادەرز کاندیدی پێشووی سەرۆك کۆماری ئەمریکا دەزانێت, ئەو ئەندامی پارتی سۆسیالست دیموکراتی ئەمریکایە کە خاوەند 47000 ئەندامە, تەنها لە نێوان 20 بە 26ی یەلی هەزار ئەندامی زیادیکردووە, ئەمەش دەربەی پێویست بوونی خۆکە بە بیری سۆسیالزمەوە.

مەکسیك بەرەی شڕ

مەکسیك دووەم هەزی ئابووریە لە ئەمریکای لاتین دوای بەرازیل و ژمارەی دانیشتووانی 123675325 کەسە,داهاتی تاکی 9304 دۆلارە لە ساڵەکدا,بەمەش مەکسیك لە ریزی 69یەمینی جیهاندایە لە روی داهاتی تاکەوە,ئابووریەکەشی لە ریزی پانزەهەمینی پلەبەندی جیهاندایە, کەی گشتی داهاتی نەتەوەیەکەی 1,149,239 ترلیۆن دۆلارە, لە نایەکسانی لە دابەشکردنی سەروەت و سامان لە ریزی 68یەمینی جیهاندایە, لە گەشەی مرۆیی لە ریز بەندی 77مینی جیهاندایە,لە گەندەیدا لە پلە بەندی 123مینی جیهانیدایە لە کەی 176 وەاتی جیهان.

لە لە 3 دەیەی رابردوودا هەزی کەینی مەکسیکیەکان بەرژەی 80% دابەزی, وەای گەشەی ئابوری وەات, بەشی زەری دەستکەوتی گەشەی ئابووری وەات بە 1%ی کەمەگا رەیی, 99%یش ڕەژ لە دوای ڕەژ ئاستی ژیانیان لە دابەزیندایە. پانتایی خاکی مەکسیك وەك بەریەکی بەرفراوانی جەنگی بەردەوامە, پارسەك 26 هەزار کەس تیایدا کوژرا, لە 10 ساڵی رابردوودا کەی گشتی 200 هەزار کەس کوژراوە, تەنانەت مەکسیك بە ڕەژنامەنووسان و چالاکوانانی چەپ وەك بەرەی پێشەوەی جەنگ وایە, تەنها لە بانگەشەی ئەمجارەی هەڵبژاردندا 523 کەسایەتی سیاسی و کاندید کوژران.سستەمی سیاسی وەات تەواو گەندەڵە, هاووەاتیان متمانەیان بە سستەمی سیاسی وەات نەماوە, تەنها 2%ی

هاووڵاتیان متمانەیان بە دیموکراسی بوونی سستەمی سیاسی مەکسیك هەیە, تەزویر و دەنگ کڕین و تەمویلی کارتێلەکانی مادە هۆشبڕەکان ڕووتی هەڵبژاردنەکان دیاریدەکەن.

سەرکەوتنی چەپ

لە بەرامبەر ئەبرادۆر ناسراو بە ئەمیلیو کاندیدی چەپی براوەی ئەمجارەی سەرۆك کۆماری مەکسیك, دووجاری پێشوتر شانسی خۆی لە هەڵبژاردنی سەرۆك کۆماری تاقیکردۆتەوە, لە هەڵبژاردنی ساڵی2006 دا ڕێژەی 35,3% ی دەنگەکانی هێنابوو لە بەرامبەردا فلیپ کالدیرۆنی سەرکەی پێشوو کە 35,9% ی دەنگەکانی بەدەستهێنا, لە ڕێگای تەزویرەوە توانرا کالدیرۆن سەربخرێت بە ئاوەی ڕێگا بگرن لە ئەمیلیو ببێتە سەرۆککۆمار, بەهەی ئاو سکاڵایانەی ئەمیلیو تەماریکرد,بەیاردرا 11,839 سندوق بژمێردرێنەوە, کە دەیکردە کەی 9,2% ی کەی سندوقەکانی دەنگدان, زۆربەشیان ئاوانە بوون گومانیان لەسەر نەبووە,لە هەڵبژاردنی سەرۆك کۆماری ساڵی 2012 دا لەبەر 15896999 دەنگی هێنابوو کە دەیکردە 31,6% ی دەنگەکان, لە بەرامبەردا ئینریك پینە نیتۆ 19226284 دەنگ و 38,2% ی دەنگەکانی هێنابوو بووە براوەی هەڵبژاردنەکە.

لە هەڵبژاردنی ئەمجارەدا کە ڕێژەی دەنگدان 63,43% بوو , 0,35% زیاتر لە هەڵبژاردنی ساڵی 2012 , ئەمیلیو 30113483 دەنگی هێنابوو کە دەکاتە 53,19% ی دەنگەکان, بەمەش بووە سەرکەك زۆرترین دەنگی لە مێژووی مەکسیکدا هێناوەتەوە , کە دووجاری دەنگەکانی هەڵبژاردنی پێشووە, هەرچەندە هاوپەیمانەکانی لاوازترن لەوکاتە, کاندیدی دووەم ریکاردۆ ئانایە " بە داوای موچەی بنەڕەتی بە هەمووان هاتە مەیدان" 12610120 دەنگ کە دەکاتە 22,28% ی دەنگەکانی هێنابوو.

بە هەمان شێوەی ساڵانی 2006 و 2012 , پێشتر لە مەکسیك لە هەڵبژاردنی 1988یش کواتیمۆك کاردیناس سەرکەی چەپگەرای پارتی شۆرشی دیموکراتی بردبوو , وەلە بە ساختە کارلۆس سالیناس بە براوە درایە قەڵەم و دەنگەکانی بە 50,7% زیادکرا.لە ساڵی 1982 ەوە کە میگێل دی لا مەدرید بردیبوو بە هێنانی 74,3% ی دەنگەکان , کەس بەم ڕێژەیە براوە نەبووە لە مەکسیك وەك ئەمجارەی ئەمیلیو .

ئەمیلیو کە سەرکایەتی هاوپەیمانی پێکهێنا مێژوو تەمار دەکەین لە ژێر دروشمی " دەستکەوت بە هەمووان, یەکەم بە هەژاران " هاتە

مەیدان, لە نێوان 3 هەز " مەرینا" لە ساڵی 2012 لە لایەن لەبزوێ دامەزراوە " و پارتی کرێکاران و پارتی یەکبونی کریستانی ئینجیلی" پێکهێنرا,مەرینا 50% و پارتی کرێکاران 25% و پارتی ئینجیلی 25% کاندیدەکانیان بۆ پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران دیاریکرد, هەرسێ لایەنیش لەبەز ئەبرادەریان وەك کاندیدی خۆیان بۆ پۆستی سەرۆك کۆمار هەڵبژارد.

هەرچەندە مەکسیك لە ساڵی 1917ەوە کۆمۆنیست تیایدا دامەزراوە, هاوکات ناوەندی هەڵسوڕاوانی چالاکانی سەرجەم گرایشەکانی چەپ, دۆیان پارت و گروپی چەپ لە تڕۆتسکیستەوە بۆ ماوی و ئانارشیزم و ستالینستی و سۆسیالزمی سەدەی 21 و گیفارایی و ..... لەم وڵاتە چالاکن, زانکۆکانی ئەم وڵاتە شوێنی هەڵسوڕانی مارکسیستەکانە, باڵادەستی سیاسیان پێوە دیارە وەك هەیمەنەی فکر, هاوکات بەردەوام ئەم وڵاتە دەستوگروپی چەکداری چەپگەرای لە نەبەاوە, بەهەی پەگە جوگرافیاکیەوە, ئەمریکا وەك باخچەی پشتەوەی ماڵی خۆی لەی روانیوە, بۆ حەرامی زانیوە چەپەکان لەم وڵاتە دەستات بگرنە دەست, بەردەوام هەوڵی سەرکوتکردن و لاواز کردن و دابەشکردنیانی داوە, وڵە ئەمجارە هەوڵەکانی بەری نەبوو.

کاتەك راپرسیەکان دەریانخست ئەمیلە لە پێشەوەیە, پێتا پێیتا دەستاتدارانی ئەمریکا و سەرمایەدارانی ناوخە لەدوانیان دژی دەداو هەڵشەیان دەکرد, ترسی سور و گەینی مەکسیك بە فەنزویلا حەژمانی لە هەستاندبوون, تەنانەت سەرکی پێشوی وڵات فلیپ کالدیرۆنیش هاتە سەر خەت دژ بە ئەمیلە, ئەو سەرکەی لە 2006 بە تەزویر بە جیاوازیکی کەم کورسیەکی لە داگیر کرد, وەزیری ئاسایشی ناوخەیی ئەمریکا جۆن کیلی رایگەیاند هەڵبژاردنی سەرکەکی چەپ بە مەکسیك باش نییە, هاوکات راوێژکاری ئاسایشی ئەمریکی و تیلرسۆن وەزیری دەرەوە رایانگەیاند روسیا هەمەتی پشتیوانی لە لەبەز دەست پێکردووە.

لە 1ی یەلی شەپەی بەهەزی تسۆنامی سیاسی چەپ لە مەکسیکەوە لە رەگای سندوقەکانی دەنگدانەوە هەڵیکرد, ئەو رەژە کەی گشتی 3400 پۆست هەڵبژاردنی بۆ کرا, چەپ پارتە کۆنە گەندەڵکانی مەکسیکی رامالی , لە هەڵبژاردنی پەرلەمان لە کەی 500 کورسی, پارتی چەپگەرای مەرینا 191 کورسی, پارتی کرێکاران"ماوی" 61 کورسی, پارتی شۆرشی دیموکراتی 21 کورسی" بزوتنەوەی هاووڵاتیان 27 کورسی "دەرەوەی ئیتلافی براوە", پارتی بەیك گەیشتنی کۆمەڵایەتی راستگەرای ئینجیلی 55 کورسی "لە ناو ئیتلافی دەستات" یان بەدەست

هەنا, چەپ بە شێوەی گشتی 300 کورسی, لە ئیتلافی دەسەلات 307 کورسی لە کەی 500 کورسی پەرلەمانیان بردەوە.

هەرچی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پیرانە, لە کەی 128 کورسی ئەنجومەنەکە, مەرینا 55 کورسی , پارتی کرێکاران 6 کورسی, پارتی شارشی دیموکراتی 8 کورسی" پارتی شارشی دیموکراتی کواوتیمەك کاردیناس دایمەزراند کوری سەرەك کاردیناس", پارتی بزوتنەوەی هاووڵاتی 7 کورسی و پارتی بەیەك گەیشتنی کۆمەڵایەتی ئینجیلی 7 کورسیان هەنایەوە, واتا کەی گشتی چەپ 76 کورسی, ئیتلافی دەسەلات 68 کورسیان بەدەست هەنا لە کەی 128 کورسی ئەنجومەنی پیران, هاوکات هاوپەیمانییەتیەکە شاری مەزنی مەکسیکەی پایتەخت و 5 لەو 9 هەرەمەی هەڵبژاردنی تەدا کرا بردەوە.

هەرچەندە سەرەتا هەوەدرا بەرەی چەپ لە نەوان 4 لایەندا" مەرینا, کرێکاران" پارتی کرێکاران, پارتەکی ماویە و لە 8ی دیسەمبەری 1990 دامەزراوە ", شۆشی دیموکراتی, پارتی بزووتنەوەی هاووڵاتی" پێك بهێنرێت, وەلە بەهەی ململانێی ئەمیلە لە گەڵ سەرکردەکانی دوو لایەنەکەی دی ئەم هاوپەیمانییە پێك نەهێنرا, پشتر هاوپەیمانی و لە یەك پارتیشدا بوون, مەرینا لە گەڵ پارتی یەکبونی کریستانی ئینجیلی راستگۆرا هاوپەیمانی کرد, کە بە پارتی پاراستنی خەزان بناو بانگە لە مەکسیك, هەوەستی پارێزگارانەی لە هەمبەر لەباربردن و زەواجی هاوڕەگەزەکان هەیە, هەرچەندە بەیار وایە حکومەتی داهاتوو حکومەتی 8 ژن و 8 پیاو بێت, وە ئەمیلە سیاسییەکی کراوەیە لە بەرامبەر زەواجی هاوڕەگەزەکان و لەباربردن.

ئەمیلە لە کەی 31 هەرەمی وڵات, لە 20ی زەرینە بوو, ئەو دەنگەکانی زیاترە لە دەنگی هەر سەرەکەکی پشوی مەکسیك, هیچ سەرکردەیەك بە ئەندازەی ئەمیلە جەماوەری نەبووە لە مێژووی مەکسیکدا, کە بە دروشمی " هەژاران یەکەمن" هاتە پشەوە, جگە لە لازارە کاردیناس لە سیەکان" لازرە کاردیناس 1934 بوو بە سەرەکی مەکسیك , بە هەنانی 98,2% ی دەنگەکان و 2,225,000 دەنگ " بوو بە سەرەك کۆماری وڵات, کە زەر هەنگاوی گرنگی نا لەوانە" خوێندن بە خۆایی, دابەشکردنی زەوی بەسەر جوتیاران, خۆماڵیکردنی کەرتی نەوت, دانی بنەوبەرایەتی هەی شەمەندەفەر بە کرێکاران ".

هەرچەندە راگەیاندنەکان وا ئیدعا دەکەن کە یەکەمجارە چەپ لە مکسیك سەردەکەوێت, لە لە رابردوودا 3 خول پارتی کرێکاران" 1919-1940 , چەپ" کورسی سەرەك کۆماریان بە دەستهێناوە" 1928

ئەلیفارە ئەربیگەن , 1925 پلەتەرکە ئیلاس کالیاس, 1920 ئەلیفارە ئەبریگەن " و لارزە کاردیناسیش لە ساڵی 1934, کە هەموو لەسەر چەپ دەنە هەژمارکردن.

زاباتستەکان چیان وت و کرد

زاباتستەکان چیابایس نەیان هەیشت سندوقەکانی دەنگدان بچنە ناوچەکانیانەوە و بایکەتی دەنگدانیان کرد, هەرچەندە لەبەز یەکەکە لە داکیکەرانی مافی هاوڵاتیانی رەسەن , وەلە مارکەس سەرکەی زاباتستەکان وتی: لەبەز کاندیدی چەپی ساختەیە , بەیە پشتیوانی ناکەین, ئەوان لایەنگیری چەپی رادیکاڵی ریشەیین.
بزووتنەوەی زاباتست لە 17-11-1983 دامەزراوە ,پەك هاتووە لە هاووڵاتیانی رەسەن و لاهوتی رزگاریبەخشی چەپگەرا . زرینەیان لادەین , کەمایەتیەکی شاری , باوەڕی سیاسییان بە سۆشیالستی رزگاریبەخش,لە گەڵ کەکتەلەکی ئانارشیزم و دژ بە نیولیبرالیزم و باوەڕ بە ئابووری هەرەوەزی کەمەڵایەتی, بەیار بە دیموکراسی راستەوخە لە رێگای دەنگدانی بە کەمەڵەی راستەوخەوە دەدەن,زیاتر لە بەچونەکانی پەکچین خاوەند تیەری کەمەڵگای دیموکراتیکەوە نزیکن, چیاباس و رژئاوا دوو دورگەن لە جیهاندا پەیەوو لەم تیەرییە سیاسییە دەکەن.

ئەو رژەی پەیمانەمەی بازرگانی ئازادی ئەمریکای باکور"ئەمریکا, کەنەدا, مەکسیك" ناسراو بە نافتا کەوتە بواری جێبەجێکردنەوە , واتا 1-1-1994 ئەوان یاخی بوونی خەیان راگەیاند,زیاتر لە 3000 گەریلای زاباتیست پەلامارە شارەکانی تشاپاسیان داو زەربەی شارەکانیان گرت و زیندانیانی سیاسیان ئازاد کرد, 2ی مانگ حکومەت پەرچە کرداری نواند و شەڕ گەرم بوو, دواجار ئاگربەست راگەیەنراو بوونە خاوەند بەڕێوەبەرایەتیەکی ئەمری واقع لە هەرەمەکیان.هەرچەندە لەبەز مەژووی نوەی مەکسیکی گەڵی, وەلە بەشی زەری هەزە کەمەنیست و مارکسیستەکان پشتیوانی کەمپینی هەڵبژاردنەکیان نەکرد.

ئەمیلە چی دەوت؟ئەمیلە لە بەرواری 13-11-1953لە دایك بووە,ساڵی 1976 تەکەڵاو سیاست بووو پەیوەندیکردووە بە پارتی شۆشی دەستوریەوە, لەبەز لە حکومەتی هەرەمی تاباسکە دەستی کەشایەوە و ساڵی 1988 پەیوەست بوو بە حیزبی شۆشی دیموکراتیەوە*, ئەمیلە لەو چەپانەیە دوای روخانی دیواری بەرلین لە بازنەی دەسەاتەوە پەیوەندی بە چەپەوە کرد.

لە 2ی یەلی 2000 هەبژردرا بە سەرکی حکومەتی پایتەختی نیشتمانی"مکسیکە" بە هەنانی 38,3%ی دەنگکان, لە میانی سەرکایەتی حکومەتی شاری مزنی مکسیکدا بووە یەکك لە گەورە سیاسەتمدارانی وەات, کە پستەکەی جە هەشت 84%ی هاووەاتیانی پایتەخت پشتیوانیان لەی دکرد,80%ی بەنەنکانی هەبژاردنی جبەجکرد, دووەم پارزگاری جیهان بوو لە روی جماوریەوە لە سای 2004 دا"تەنها پارزگاری تیرانا ئیدی راما لە پش ئووە بوو".

ئمیلە لە 12-12-2017 ئیستقالەی لە مرینا دا و وك سربخیك خەی کاندید کرد بە پستی سەرك کماری مکسیك. لە بانگشەی هەبژاردندا بیاری دا کاربکات بە " زیاتر کردن و باشتر کردنی پشتیوانیە کەمەایەتییەکان و خزمەتگوزاری گشتی و هاوکاری هژاران و گشدان بە کشتوکال و دابینکردنی ئاایشی خراك, دژایەتی گندەی, هاوکاری قوتابیان و پیرکان, لبووردن لە هندك تاوانباران, هەوشاندنووەی پارەی خونەدن لە کولجکان, پیووکردنی لامرکزیەت لە کارگەی و بەوبردنی وەاتدا, گواستنووەی دسەات بە هرمکان.

دوای درچوونی بیاری دا یەکم هنگاوی موچەی خەی و ستافی حکومەتی دابزنن و لانی کەمی کرە زیاد بکات, بە ئووی بودجە بە هموان بت, خانەنشینی سەرك کماری رەت بکاتەوە .لەبز لە هەبژارنی پرلەماندا دنگی بە رزاریە ئیبارا دی بیدرا لە پارتی کرکارانی ماوی دا نك کاندیدانی پارتکەی خەی مرینا.بردنووەی چپ لە مکسیك, وریەکی بەرزو توانایکی گورە بە چپی ئمریکای لاتین دبەخشتووە بە هەسانوویکی دیکە, ئو چپەی رگی لە خونی جیفاراوە بەر دگرت, چن مکسیك بووە جە ژوانی بیك گیشتنی شرِ شگەان و دروازەی پروردە کردنی جیفارا, لم قناغشدا چاوەوانی هەسانوویکی کین.

*کواوتیمك لە 1ی مایی 1934 لە شاری مکسیکە سیتی لە دایك بووو لەوکاتی لازارە کاردیناس سولورزانەی باوکی لە هەمەتی هەبژاردنی سەرك کماریدا بوو, شانازی دکرد کورکەی لە یکی ئایار لە دایك بووە, بە سەرکی ئخلاقی بناو بانگە بەهی ئاکار و رەوشتییەوە, نیاری لیبرالیزمی نویە, پشتیوانی دکات لە سیاسەتی کەمەایەتی لە بەرژوەندی هژاران, 25 سا لە ریزی پارتی پی ئا ئای دسەاتدار بوو, 25یش سەرکی پارتی شەشی دیموکراتی بوو تا لە 2014 دستی کشایەوە لە سەرکایەتی پارتکەی.

تەنانەت کواوتیمەك کاردیناس بەشداری هیچ هەڵمەتێکی پارتەکەی نەکرد لە بەرامبەر لەبەزی کانە قوتابی خەی, بەهەی ئاوەی تیپی بانگەشەکەی زەر کەسایەتی راستگەرای سەربەدەستاتی تێدا بوو, تەنها دەنگی بە پارتەکەی شەشی دیموکراتی دا.

مەریوان وریا قانع ناسنامەی نەتەوەیی ...عەبدولموتەیب عەبدوڵا

زنجیرەیەك گوتار لە بارەی ناسنامە (10-10)

_____

کەمپیتەر و ئینتەرنێت رەمزی لە دایکبوونی (جیهانگیری)ین، بەبێ لە دایکبوونی ئەو توانا گەورەیەی پەیوەندیکردنی ئەلکترۆنی چوارچێوەیەك بە ناوی جیهانگیری دروست نەدەبوو. دروست بوونی ئەو چوارچێوەیەش هەکاری هاتنەکایەی کەمەڵك گەڵانکاری گەورە گەورەن، کە رۆژانە رووبەڕووبان دەبینەوە، لە پاش ئەو هەموو گەڵانکارییانە، ئەو هەموو دەستکەوتە گرنگانەی دنیا، لە دیموکراسییەت و مافەکانی مرۆڤ و پاراستنی جیاوازی و رێزگرتنی ئازادی و پێشنیارکردنی یەکسانییەکی رەها لە سەر بنەمای هاوڵاتیبوون و پەیمانی کەمەڵایەتی و فیکرەی دابەشکردنی دەسەڵاتەکان و پاراستنی مافی مرۆڤ... گەڵاندنەوەی ناسنامەی نەتەوەییمان بێ بنەمای (زەردەشتییەت) جگە لەوەی لە رووی سیاسییەوە خۆکوژییەکی گەورەیە، جیاکردنەوەی خەڵکی کوردستانیشە لە بزاقی کوردایەتی، بە دیوەکەی دیکە لە رووی کەمەڵایەتی و فیکری و مەعریفیشەوە بارکردنی واقیعی کوردییە بە دنیای غەیبانی، دنیایەك کە پایە بە هەزەکانی خەی لە خورافەتدا دەبینێتەوە! ئەو وێناکردنە مێژوویە (ئایینییە) بێ ناسنامە و چەمکی نەتەوە، تەواینێکی نەخۆش و ترسناکە، ئەو دیدە نەخۆش و ترسناکە پێوایە ناسنامەی نەتەوەیی شتێکە لە دوامانەوەیە و پێویستە رەسەنیبوونی ناسنامەی

نەتەوەیی قوڵایی مێژوویی هەبێت، دەبێ بە بە دەستهێنان و پاراستنی بەردەوام بێ ناو کێشان و تونێ و تاریکایی ئەو مێژووە بگەیێنەوە، لەو دیدەوە ناسنامە لە کراسێك دەچێت، کە داگیرکار و هەلومەرجی تایبەت و هێزکی ناحەز… بە زۆری لە بەری داکەندبین و دەبێ ئەرکی ئێمە لەمێدا گەیانەوە بێت بێ رابردوو، بێ دێزینەوەی ئەو کراسە…

(مەریوان وریا قانع) ساڵی (1961) لە گەرەکی (سابونکەران)ی شاری سلێمانی لە دایکبووە، قوتابخانەی سەرەتایی لە (شێخ سەلام) تەواو کردووە، پاشان بە ماڵەوە هاتوونەتە شاری هەولێر و گەڕەکی (ستاقان) و دواتر لە گەڕەکی (دەواجن) نیشتەجێبوونە و ناوەندی (برایی) و ئامادەیی (کوردستان)ی لە شاری هەولێر تەواو کردووە. دوای ساڵانی هەشتا لە زانکۆی (موستەنسریە)ی شاری (بەغداد) لە بەشی (ئابوری و کارگێڕی) وەرگیراوە، هەر لە هەشاکاندا دەستی بە نوسین کردووە و لە کۆتایی هەشتاکاندا فیکری بونیادگەری لە رەخنەی ئەدەبی کوردیدا بەرەو پێداوە… دوای راپەڕینی ساڵی (1991) دەچێتە دەرەوەی کوردستان و لە ساڵی (1995) لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی رۆشنبیر گۆڤاری (رەهەند) دادەمەزرێنن و لەو گۆڤارەدا کارەکانی خۆی درێژە پێدەدات. هەر لە دەرەوەی وڵات و لە وڵاتی (هۆڵەند)ە سەرەتا لە (زانستە سیاسییەکان) ماستەر دەخوێنێت و دواتر بڕوانامەی دکتۆرا لە ژێر ناونیشانی (خوێندنەوەی پەیوەندی نێوان ئایین و ناسیونالیزم و ئەدەبیات) لە بواری زانستە کۆمەڵایەتییەکان بە دەست دەهێنێ. یەکەمین کتێبی لە ساڵی (2000) بە ناوی (دەسەڵات و جیاوازیی) بە چاپ دەگەیەنێت، پاشان کۆمەڵێ کتێب بە ناونیشانەکانی (ناسونالیزم و سەفەر)، (شوناس و ئاڵوزی)، (بەختەوەری و بێدەنگی) ئینجا زنجیرەیەك کتێب بە ناوی (کتێب و دنیا)، (دین و دنیا)، (سیاسەت و دنیا)، (فیکر و دنیا) … هتد، بە چاپ دەگەیەنێت.

بواری کارکردنی دکتۆر مەریوان وریا قانع، تێکەڵەیەکە لە کۆمەڵناسیی سیاسیی و رۆشنبیریی، مێژووی فیکری و پێگەی ئەدەبیات لە نێو ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیی و پەیوەندییەکانی نێوان دین و سیاسەت… بە زمانی ئینگلیزی و هۆڵەندی دەنوسێ و نوسینەکانی بێ چەندین زمان وەرگێڕدراون. ئێستا لە زانکۆی (ئەمستردام) مامۆستای بەشی خۆرهەڵاتناسییە.

ناسنامە و زەردەشتییەت

بە شێوەیەکی گشتی چەمکی ناسنامە بێ فەلسەفەی پێش (سوکرات)

دەگەڵتەوە! (بارمێندس) و (هیراکلیتس) لە بارەی پەیوەندی (خود و ئەویدیکە) و لە بارەی هاوگونجانی نێوان ناسنامە و گۆڕانکارییەکانی قسەیان کردووە… ناسنامە هەمیشە لە پەیوەندیکردن بە ئەویدیکەوە دێتە ئاراوە، لە پەیوەندیکردن بە ئەوانیدیکەوە گۆڕانی بە سەردا دێت، کەواتە ئەوانیدیکە هەر تەنها ناسنامەی تێ دیاری ناکەن، بەڵکو دەشیگۆڕن، بە کورتی مەرجی بونیادنانی رەگەزەکانی ناسنامە و خود لە رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەوانیدیکەدا دێتە بەرهەم، دەمەوێ بڵێم چەمکی ناسنامە چەمکێکی بێ مێژووە.

لێرەدا هەوڵدەدەم لە نێوان (پەیوەندی و خودگەرایی و ئەویدیکە)دا قسە لە ناسنامە بکەم، بەڵام نەك وەك پرسەیەك بێ خێناسین، بەڵکو وەك ماناسازی و جیاوازی، ئەگەر ماناسازی تەرجەمەی ئینتیمای رۆحی نەوەکان بکەین، ئەوە جیاوازی هەر نەتەوەیەك لە خەسڵەت و سیمای ئەو نەتەوەیەدا کورت دەبێتەوە! هەمیشە هێز (جیاوازی) بەدەوە دەبات، بەردەوام دەسەڵاتە هەژموونداڕەکان خەریکی ناسنامەسازین، پاراستنی ناسنامە بە ئەرکی خۆیان دەزانن…مەریوان وریا قانع لە کتێبی (بەختەوەری و بەدەنگی) ل169- 170- 171، لە وەڵامی پرسیارێکدا مێژووی ناسنامەی کوردی دەخاتە ڕوو و دەڵێت، دوای کەوتنی ئیمپراتۆری عوسمانی، ئەگەر ڕاستەوخۆ تەماشای کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە و سەڵە سەختەکانی سەدەی بیستەم بکەین، دەبینین مێژووی کوردی هەلومەرجێك ژیاوە، کە تێیدا مژدە و خەیاڵ و ئەگەر و تواناکانی مۆدێرنە لە ئاراستەکردنی ڕووداوەکانیدا دەستی هەبووە، واتە پرۆژەی خەونبینی دەستەجەمعیانەی ئێمە، پرۆژەی تازەکردنەوە و گەشەپێدان و بەرەوپێشەوەبردنی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئینسانی و فەرهەنگیمان بووە، لەو پرۆژانەدا هێزی سەرەکی گۆران و خەون و تازەبوونەوە نە زەردەشتییەت بووە و نە هیچ دیدێکی مێژووگەرانەی دیکە، بەڵکو تواناکانی مۆدێرنە بووە. بۆیە من هیچ پەیوەندییەکی شایانی باس لە نێوان کوردبوون و زەردەشتییەتدا نابینم…

لە ڕووی سیاسییەوە مێژووی هاوچەرخی ئێمە مێژووی ناسیونالیزمی کوردییە، ئەو ناسیونالیزمە بە درێژایی سەدەی بیستەم لە سەر بەرهەمهێنانی مانا و ڕەمز و خەیاڵ و عەقڵانیەتی سیاسی کاری کردووە، ئەو ناسیونالیزمە ئەگەرچی سودێکی گەورەی لە سەرمایەی ڕەمزی سەرکردە ئاینییەکان وەرگرتووە، ئەگەرچی سودێکی گەورەی لە توانای ڕێکخستننی دەزگا دینییەکانی وەك مزگەوت و تەکیە و تەریقەتەکان وەرگرتووە، بەڵام بە خێی بە هیچ مانایەك پرۆژەیەکی ئایینی نەبووە، بە هیچ مانایەك شەرعیەتی خێی لە سەر پرنسیبە

ئایینییەکان بونیاد نەناوە، بەڵکو لە سەر بنەمای پرنسیبە سیاسییەکانی مۆدێرنە دروست بووە. لە سەرەتای دروستبوونی ناسیونالیزمی کوردی، هەرگیز بۆ دروستکردنی (مەرجەع و مۆژوو و زاکیرەی نەتەوەیی تایبەت) بۆ حیکایەتە ئاینییەکان نەگەڕاوەتەوە، راستە ئایین لە رۆگای نفوزی هەندێ سەرکردەی دینی و بە گەڕخستنی هەندێ دەزگای دینییەوە ئامادەیی هەبوو، بەڵام ئایین بە هیچ مانایەك یەکێك لە حیکایەتە نەتەوەییەکانی ناسیونالیزمی کوردی نەبووە.

ناسیونالیزمی کوردی هەرگیز باسی لە بە گەڕخستنی رەمزە زەردەشتییە کۆنەکان و پیادەکردنی شەریعەت نەکردووە، حیکایەتە هەرە سەرەکییەکانی ناسیونالیزمی کوردی ئەگەر حیکایەتی (کاوەی ئاسنگەر) و (جەژنی نەورۆز) بێت، حیکایەتی گەڕانەوە نییە، بۆ ئایینێکی جیاواز و گریان و لەخۆدان بۆ پاڵەوانێکی ئایینی ناو رابردووی ئێمە، بە پێچەوانەوە حیکایەتی کاوەی ئاسنگەر حیکایەتی داواکردنێکی سەرسەختی عەدالەتخوازییە، تا رادەی گەیشتن بە رایەڵین و یاخیبوون و قوربانیدان… کەواتە زەردەشتییەت نابێتە بەردی بناغەی ناسنامەی نەتەوەیی ئێمە!

ناسنامەی نەتەوەیی، بوونی کۆمەڵێك مژدەی هاوبەش و خەونی هاوبەش و پلانی هاوبەشە بۆ ئایندەیەکی پێکەوەیی و سەرفراز! بۆ دروستکردنی ناسنامەی نەتەوەیی ئەوە بەس نییە، تەنها تەماشای دواوە و رابردووی خۆمان بکەین، ئەوە بەس نییە، بۆیە ئێمە نەوەی کاوەی ئاسنگەرین و دەوڵەتی میدیا دەوڵەتی باپیرانی ئێمە بووە، زەردەشت پێغەمبەری کورد بووە، بەڵکو پێویستمان بە دیدێکی هاوبەش و خەونێکی هاوبەش و پرۆژەیەکی هاوبەشە بۆ ئایندە! بە کورتی ناسنامەی نەتەوەیی نادۆزرێتەوە، بەڵکو دادەهێنرێت و دروستەکرێت و بەردەوام تازە دەکرێتەوە، پێدراوێکی پێشوەخت نییە، بەڵکو داهێنراوێکی ئێستایی و لە میانەی پێکدادان و ئاوێتەبوونی و گفتوگۆی کۆمەڵایەتی بەردەوامدا دروست دەبێت.

لە کێی ئەو قسانەی مەریوان وریا قانعدا دەتوانین چەمکی ناسنامەی نەتەوەیی لە خەسڵەت و سیما جیاکەرەوەکاندا بدۆزینەوە، لە تەرجەمەکردنی ئینتیمای رۆحی نەوەکان و پلانی هاوبەش بۆ ئایندەیەکی پێکەوەیی و سەرفراز… لە کێی ئەو بیروباوەڕ و وێنە و رەمزانەی کە گروپێکی کلتوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی دیاریکراو لە هەلومەرجێکی دیاریکراودا لە سەری رێك دەکەون و بە دنیای دەرەوەی نیشان دەدەن. هەموو ئەوانەش بایەخی لە بەرزکردنەوەی پایەی نەتەوە و پێشکەوتن و

گەشەکردنی نەتەوەدا هەیە، بەڵام سەرچاوەی قەیرانی ناسنامەی نەتەوەیی کوردی بۆ بنەما مێژوویییەکانی ناگەڕێتەوە، بەڵکە بۆ ئیرادەی سیاسی و ڕۆشنبیریی و ڕەمزیی و مەعریفی یەکگرتوو دەگەڕێتەوە! نەبوونی چوارچێوەیەکی دیموکراسییە، بۆ ڕکخستنی جیاوازییە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایینی و فەرهەنگییەکانی کۆمەڵگای ئێمە، نەك لادان لە زەردەشتییەت و بوون بە ئیسلام…

ناسنامەی کوردی و ئاڕیزییەکانی

(زیگمۆن باومان) پرۆفیسۆری سۆسیۆلۆژیا، ساڵی (2016) بەر لە کۆچکردنی لە چاوپێکەوتنێکدا لە بارەی ئەمڕۆی ناسنامەوە دەڵێ، ناسنامە لە بوونی ئەو شتەی کە تۆ لەگەڵی لە دایکبووی، بۆ بوونی ئەرك، کۆمەڵك گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە… ئەگەرچی کۆمەڵگاکان بە ئاسانی دروست نابن، بەڵام ئەمڕۆ تۆ دەبێت کۆمەڵگای خۆت دروست بکەیت! ئەو کۆمەڵگایەی تێیە کۆمەڵایەتییەکان دروستی دەکات، شتێکی لاوەکییە، جیاوازی نێوان کۆمەڵگای تێیە کۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵگای واقیعی ئەوەیە، کە تۆ دەتوانی بە ئازادی بۆ کۆمەڵگای واقیعی بگەڕێیتەوە، بەڵام تێیە کۆمەڵایەتییەکان بۆ تۆ دەگەڕێنەوە و کۆنترۆڵت دەکەن… کۆمەڵگای واقیعی فۆری گفتوگۆمان دەکات، تێی کۆمەڵایەتی فۆری گفتوگۆمان ناکات، کۆمەڵگای واقیعی ئاسێی بیرکردنەوەمان فرەوان دەکات، بەڵام تێی کۆمەڵایەتی ئاسێی بیرکردنەوەمان فرەوان ناکات، تێیە کۆمەڵایەتییەکان بە سود و چۆژن، بەڵام تەڕەن.
لە بیرمان نەچێت، ئەو یاسایەی هەر نەوەیەك لە نەوەکانی بەر لە خۆی و دوای خۆی بە یەکەوە گرێ دەدات، یاسای بەردەوامی و دابڕان، پێکەوە بوون و جیابوونەوەیە… مەریوان وریا قانع لە کتێبی (شوناس و ئاڕیزی) ل140 دەڵێت، هەر نەوەیەك سەر لە نوێ پێناسەی تایبەت بەو چەمك و مانا و پرنسیبە کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگییانە دەدات، کە لە هەناویدا گەورە دەبێت و بە هێیانەوە جیهان دەناسێت و دیاردەکان ڕاڤە دەکات و دواجاریش لە هەناویاندا دەمرێت. لە ڕگای پێناسەکردنەوەی شتەکانەوە ئەو نەوەیە شوناسك بە خۆی دەبەخشێت و بە خۆی و بە دەرەوەی خۆی دەڵێت ئەوە منم و ئەوەش هەوڵستی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کلتوری و مەعریفی منە، ئەوەش ماناکان و هەوڵستەکانی منە بۆ دنیا و دیاردەکانی دەوروبەرم. هەر نەوەیەك نەتوانێ ئەو کارە بکات، نەوەیەکی بۆ شوناس دەبێت و ئەو بۆ شوناسییە دەیکاتە بوونەوەرك، کە شتەکان لە دەرەوەی خواستی ئەو بەڵوەی دەچن.

پرسیاری ئەوەی ئێمە کێین؟ هەر تەنها ماڵئاوایی کردن نەبووە لە شوناسی کەسێپێلی کە هەموان بەیەکەوە کێ دەکاتەوە و دروستکردنی ماڵی نەتەوەیی، هەر تەنها لەبەر یەکھێوەشانەوەی فانتازیای سیاسی و کلتوری، لەبەر یەکھێوەشانەوەی سەر زەمینی هاوبەشی برای ئایینی و پەیمانی ئایینی نەبووە، هەر تەنها بە دروستبوونی ناسنامەی نەتەوەیی و پەیمانی کێمەڵایەتی و دەزگا و بڕچوون و پرنسیب و فانتازیا تایبەتەکانی مێدڕنە و بزاوتی نەتەوەیی پەیوەست نییە. بەڵکو بە هێزێکی رەمزییەوە پەیوەستە، کە بتوانێ خەون و خەیاڵ و ویستەکانی نەوەی نوێ لە واقیعدا بنەخشێنێ و کێمەگایەکی جیاواز بهێنێتە ئاراوە.

مەریوان وریا قانع پێیوایە ناسیونالیزمی کوردی لە رووی سیاسییەوە پشت ئەستور بوو بە نوخبەی ڕشنبیرییەوە، دروستکردنی حیزبی سیاسی و دامەزراندنی یانە و دەزگا و کێ و کێمەڵەی نوێ… لە دەستپێشخەرییەکانی ئەو نوخبە ڕشنبیرییەوە بووە، بەڵام کێشەی سەرەکی ئەو نوخبەیە لەوەدابووە، کە نەیتوانی پەیوەندییەکی ئێگانی لەگەڵ واقیعی کێمەڵایەتی و کلتوریی و زمان و ڕەمزە تەقلیدی و باوەکانی کێمەگادا دروست بکات، ئەوەش بێ نەبوونی سەرمایەیەکی بە هێزی ڕەمزی دەگەڵتەوە، هێزێکی ڕەمزی کە پشتی ئەو نوخبەیە بگرێ و بتوانێ خەون و خەیاڵ و ویستەکانی لە واقیعدا بنەخشێنێ، بتوانێ هێزەکانی دیکە لە دەوروبەری کێ بکاتەوە، تا ئەو نوخبەیە بتوانێ کاریگەری راستەوخێ لە سەر واقیعی کێمەڵایەتی و سیاسی دروست بکات… بەو مانایەش کێشەکە ئەوەیە، کە خەونی بونیادنانی قەوارەی سیاسی کوردی یەکانگیر نەبووە لەگەڵ خەونی تازەکردنەوەی کێمەگای کوردیدا؟!

ناسنامە و دنیا

جیاوازی نێوان کێمەگای تێۆە کێمەڵایەتییەکان و کێمەگای واقیعی، لە ئازادی و ئاسایشدایە، زیگێمان باومان دەێ ئەگەر ئاسایشی زیاترت بووێ، دەبێ واز لە بێك ئازادی خێت بهێنیت، (چونکە دواجار ئەوەی ئێمە لە سەرکەوتنی ئازادی پێشبینیمان دەکرد، کێمپانیاکان دەستیان بە سەردا گرت)… بەڵام جیاوازی نێوان هێز و سیاسەت، لە بە جیهانیبوون و بە ناوخێیبووندایە! تێکەڵکردنی ماڵی سیاسەت بە ماڵی هێز لە سەر دەستی دەوڵەت- نەتەوە کێتایی هاتووە، چونکە سیاسەت ناتوانێ بەڕێنەکانی بەرێتە سەر، بەڵام هێز بە جیهانی بووە… کەواتە هەڵەیە ئەگەر ئێمەی کورد پێمانوابێت دەتوانین تەنها لە رووی ناوخێییەوە کێشەکانی خێمان چارەسەر بکەین.

ئەمڕۆ دنیا پەیوەندی لەگەڵ ناسنامەدا شکاوە، مەرج نییە پەیوەندی ناسنامەت لەگەڵ ئەو شوێنە هەبێت، کە لێی دەژی؟! دنیا ڕوو بەووی گۆڕانکاری زۆر بۆتەوە، تێگەیشتن لەو گۆڕانکارییانە لە سەر پرسە ناسنامەیی و کلتوورییەکان بۆ ئێمەی کورد بایەخی تایبەتی هەیە! ناسنامە ئامرازێکی دروستکراوە، بەڵام دەبێ بزانین ناتوانین وازی لێبهێنین، دەبێ بە شێوەیەکی دیکە بە دوایدا بگەڕێین، چونکە ناسنامە هاوسەنگی نێوان خود و ناخود ڕادەگرێت.

ڕەنگە چیدی نەتوانین پێناسەی کۆمەڵگای کوردی بە دانیشتوانی ئەو سەر زەمینە جوگرافییە بکەین، کە نەوەکانی بەر لە ئێمەی تێیدا ژیاون، وەك مەریوان وریا قانع لە شوناس ئاڕاستەزی ل87-88 دا دەڵێ، ناتوانین دیاردەکانی ناو ئەو کۆمەڵگایە تەنها لە سیاقە لۆکاڵییەکانی ناوخۆدا بخوێنینەوە و چاو لەو هەموو ڕایەڵە ئەلکترۆنیانە بنوقڕنین، کە ئەو کۆمەڵگایە بە دەرەوەی خۆیەوە گرێ دەدات.

ئەمڕۆ دنیا پەیوەندی لەگەڵ کۆمەڵگادا شکاوە، بۆیە گرەوی سەرەکی سۆسیۆلۆژیای هاوچەرخ لەوەدایە، چۆن بتوانێ قسە لە سەر دیاردە کۆمەڵایەتییەکانی دنیای هاوچەرخ بکات، بە بێ ئەوەی چەمکی کۆمەڵگا بە کار بهێنێت؟! چونکە کۆمەڵگا سەر بە سۆسیۆلۆژیای سەدەی نۆزدە و قۆناغی بونیادنانی دەوڵەتی نەتەوەیە، واتە لە ڕۆژگاری جیهانگیریدا ئەو چەمکە ناتوانێ وەك چوارچێوەی ڕوودانی ڕووداوە کۆمەڵایەتییەکان تەماشا بکرێت!

ئەمڕۆ دنیا پەیوەندی لەگەڵ نیشتماندا شکاوە، واتە چەمکی نیشتمانیش گۆڕانی گەورەی بە سەر داهاتووە، نیشتمان چیدی بە تەنها جوگرافیایەکی واقیعی نییە، واتە شوێنك نییە، تێ دەبێت تێیدا ژیابیت و پێی ئاشنا بیت، بەکو جوگرافیایەکی خەیاڵیشە، شوێنکە دەشێ نەیناسیت و نەدیبێت و تێیدا نەژیابیت. نەخشەی نیشتمان چیدی بە تەنها لە ناو واقیعکی جوگرافی لۆکاڵیدا نییە، بەکو لە نێو ئامرازە تەکنیکییەکانی (شاشەی کۆمپیوتەر، فاکس، نامەکانی ئینتەرنێت، بەرنامەی تەلەفیزۆن، سەتالایت...) دایە، لە نێو پەیوەندی نوێ دایە. دواجار چیدی ناسنامە بە تەنها لە پاڵ پێدراوە لۆکاڵی و ناوچەییەکانی ناو نیشتمان و کلتوری ناو نیشتماندا بەرهەم ناهێندرێت، بە تەنها ڕاستەوخۆ ژینگە، ژینگەی هەڵهێنجانی ماناکان و پێناسەکان و پەیوەندییەکان نییە، چونکە لەگەڵ ئینتەرنێتدا توانایەك هاتۆتە کایەوە، کە هەموو جیهان بێتە سەر زەمینی پەیوەندی ڕۆژانە و ببێتە سەر زەمینی بەرهەمهێنانی مانا و شوناس.

لە دۆخێکی وادا ناسنامە سادە و تاکرەهەندەکان دووچاری قەیران دەبنەوە و قۆناغی ناسنامە ئاڵۆزەکان دێتە کایەوە، بیرکەی فرەدەنگی، جیاوازی، بەناوێکداچوون و تێکەڵبوونی گشتیدا بە لێکدانەوا دەکات ئینسان هەمیشە لە بەر دەم رستێك ئەگەر و توانای هەڵبژاردن و داشتنی ناسنامەی تازەدا بێت، هەر ئەوەش وادەکات نوێنەرانی ناسنامەی تاکرەهەند و تەقلیدی ترسیان لێبنیشێت.

هەولێر ٍ23/7/2018

(سێ شیعری محمود دەرۆش و دوو وەرگێڕانی جیاواز)... سەدیق سەعید ڕواندزی

لەم ساڵانەی دواییدا، بزاوتێکی گەورە لەوەرگێڕان لەنێوەندی ئەدەبی کوردیدا دەرکەوتووە. کەتیایدا سەدان بەرهەمی نووسەرانی دنیا بەزمانە جیاوازەکان وەرگێڕدراونەتە سەرزمانی کوردی. ئەوبزاوتە بە پێی پاشخانی ڕۆشنبیری وەرگێڕو ئاستی زانین و شارەزاییان لەزمان دەگۆڕێت. واتە ئەزموونەکان جیاوازن. دیارە ئەمەش بەهۆی نەبوونی نێوەندێکی تایبەت بەوەرگێڕانە کەتیایدا ستافێکی شارەزا، بەیارلە سەرجەرو ناوەڕۆکی ئەوبەرهەمانەبدات کەوەردەگێڕدرێن. بۆیە دەبینین هاوشێوەی زۆر کایەی تر،وەرگێڕانیش لەنێوئەمەداچەندین کەموکورتی هەیە.چونکە هەردەزگاو هەر وەرگێڕێك پەیرەو لە جۆرێك نووسین و ڕێنووس دەکات کەخۆی دەیەوێت.

نەك بنەمایەکی دارێژراوی زانستییانە و زمانەوانی هەبێت. هەبەتە وەرگێڕان هونەرە.لەوهونەرەشدا پێشمەرجی یەکەم شارەزایی و قوڵبوونەوەیە لەهەردوو زمان.تائاستی هاوتاکردن و بەراوردکاریانەی زمان.بەڵام لە شارەزایی گرنگتر، زاڵبوونی وەرگێڕە بەسەر هەردووزمانداڵەووی واتاسازی و چەمك و دەربڕینەکان. بۆ ئەوەی ناوەڕۆکی دەق وەك ئەوەی کەهەیە بگەینرێتە خوێنەر. بۆگومان مەرج نییە لەهەردووزماندا، هاوواتاو مانای دروستی وشەیەك وەك یەك بوونیان هەبێت. بەڵام مەرجە مانای ئەو چەمکە هێندە لەزمانی بۆ

وەرگ□□دراو نزیکبکر□ت□□□وە ت□□□ا□ادەی گەیان□□□دنی مان□□□ای تەواو.لەوەرگ□□اندا هەرگیز دەق□ك وەکو خ□ی بەهەمان و□نەو بونیادی زم□□انەوانی، بەهەم□□ان ئام□□اژە و واتا،لەزم□□ان□کی دیک□□ەدا بەرجەستەناکر□ت. بەکو ناوە□□ك، پەیام و ئاماژەکان دەگەینر□ن. ز□رجار دە□□ن وەرگ□□ان خیانەتە. وەرگ□□انی شیعریش دووجار خیانەتە. چونکە ناتوانر□ت دەق□کی شیعری بەهەمان و□نەی هونەری و شیعریەتەوە، وەربگ□ردر□ت.

بەپ□چەوانە دەقەکانی چی□□ك و □□مان کە□ەگەزی گ□□انەوەیان ت□دایەو دەتوانر□ت بەیەك هە□□ی ئاس□یی، دەقەکە وەربگ□□در□ت. بە□ام ت□پ□گرافیای دەقی شیعری، بەتایبەتیش شیعری سەربەست وئازاد جیاوازە لەژانرە ئەدەبییەکانی تر. بەیە ز□رجار کات□ دەق□کی شیعری بەزمانی پ□ نووسراو دەخو□نینەوە،هەست بەو جیاوازییانە دەکەین کات□ هەم□ان ئەودەقە بەزم□انی ب□ وەرگ□□دراوی زم□انی دووەم دەخو□نیینەوە.بگرە لەز□رکاتدا □ەنگە چ□ژیشی ل□ نەبینین.چونکە شیعر لەو□نەی هونەری و شیعریەت و □یتمی ناوەکی وشەکان پ□کهاتووە.بە پ□چەوانەی چی□□ك و □□مان کە□ەگەزی گ□□انەوەیان تیادا بەرجەستەیە. گ□□انەوەش بەبەراورد لەگە□ و□نەیەکی هونەری لەدەقی شیعریدا، کردار□کی ئاسانتر ب□ وەرگ□□ان. بە□ام ل□رەدا لەبواری وەرگ□□ان بەگشتی گرفت□کی دیکەش هەیە، ئەویش جیاوازی وەرگ□□انەکانەلای وەرگ□□ەکانی کورد لەئاستی وشەو پەیام و ناوە□□کی دەق.

بە□ادەیەك کەخو□نەر ز□رجار بەردوو وەرگ□□انی جیاوازی دەق□ك دەکەو□ت. لەکات□کدا دەقەکە ونووسەرەکەش هەریەك کەسن. دەش□ ئەم جیاوازییە پەیوەندی بە ت□گەیشتن و ئاستی زانینی زمان وشارەزایی وەرگ□□ان هەب□ت. بە□ام ناکر□ت یەك دەقی دیاریکراو بەچەندین دەستەواژەو دەرب□ینی جیاواز وەربگ□□در□ن. چونکە ئەمە گیروگازی ت□گەیشتن لای خو□نەر دروست دەکات.دەکەو□تە گومان و دوودڵی بەوەی کام وەرگ□□انیان هونەریترە لە ئەوەی تریان. لەو□وانگەیەوە، ئ□مە ئاماژە ب□ س□ دەقی شیعری (مەحمود دەرو□ش) دەکەین کە بەدووش□وەی جیاواز وەرگ□□دراون لەکات□کدا شیعرەکان هەمان شیعرن.

ئەوس□ دەقە لەکت□ب□(بیرت دەچیتەوە وەك ئەوەی هەبووبیت) کە (ئازاد بەرزنجی) وەریگ□□اوەو تایبەتە بەژیان و شیعرەکانی دەرو□ش ب□اوکراونەتەوە. هەم□ان ئەوس□ شیعرە (پشک□ نەجەمەددین)یش وەریگ□□اون و لە ژمارە(1035ی □□ژی 12-4-2018) ئەدەب و هونەری کوردستانی نو□ ب□اوکراونەتەوە. جیاوازی شیعرەکان لەو دوو

وەرگ□□انەدا لەئاست□كە كەتەواو هەست بەجیاوازی وشەو بونیادی زمانی دەقەكە دەكەین.بەو پ□یەی و□نە شیعرییەكان، یاخود چەمك و دەستەواژەكان، لەهەردوو دەقدا گ□□انیان بە سەرداهاتووە. هەمووشمان دەزانین لەزانستی زمان بەگشتی و زمانی كوردی بەتایبەتی، هەرگ□□انكاریەك لەف□نیمی وشەكان، یاخود بونیادی وشەكان، دەب□تە هۆی گ□□انكاریی لەمانای وشەكان. □ەنگە نەتوانر□ت ماناكانی دەق□كی شیعری بەهەموو و□نە و پ□كهاتە هونەرییەكانەوە، وەربگ□□در□نە سەر زمانی كوردی. بە□ام ناب□ ئەوەمان بیربچ□ت هەرگ□□انكاریی و جگ□□یەك لەت□پ□گرافیای وشەكان لە بونیادی دەقدا، دەب□تە هۆ□□ ئا□□زی لەماناو ناوە□□كی دەق.

ل□رەدا ئ□مە چەند ك□پ□ەیەك لەهەرس□ شیعرەكانی دەرو□ش وەردەگرین، كە هەردوو وەرگ□□ بە□وانینی خ□یان وەریان گ□□اوەتەسەر زمانی كوردی. لەبەردر□ژنەبوونەوەی بابەتەكەمان و هەروەها شیعرەكانیش، ناتوانین هەموو شیعرەكان بنووسینەوە. تەنها ئەو و□نە شیعریانە وەردەگرین، كەجیاوازییان هەیە لەماناو ناوە□□ك. ئەمیش لە□□گەی جیاوازی ئەزموونی وەگ□□انی هەردوو وەرگ□□ەوە.لەخوارەوە ئاماژە بەك□پ□ە شیعرییەكان دەكەین:_

*(شیعری هیوا)

نموونە لەوەرگ□□انی(ئازاد بەرزنجی):_

هۆشتا لەما□ەكانتانا حەسیرو دەرگایەك ماوە..
بەری □ەشبا لەو منا□انە بگرن بە□كو خەویان ل□بكەو□..
باوكە ئەو خو□نە مە□□ژن..لەهەناوتانا ك□رپەلە هەیە..
هەنگوینەكە بپار□زن..

هەمان شیعر بەنموونەی وەرگ□□انی(پشك□ نەجمەددین):_

هۆشتا لەما□ی ئ□وەدا □اخەر□ك و دەرگایەك هەن..
□□ لە□ەشبا بگرن تامندا□ەكان □ابكشێن..
لە پشتانا ت□رمەی ك□رپەلە دەبزو□..ئ□وە ئەو خو□نە مە□□ژن..
هەنگوینەكە پاشەكەوت بكەن..

ئەگەر بەراوردی نموونەی هەردوو وەرگ□□انەكە بكەین، ت□بینی چەند حیاوزییەك دەكەین لە ئاستی بونیادی زمانەوانی دا□شتنی وشە و□ستەكان و هاوكات لە□ووی ماناشەوە. لەد□□ی یەكەمدا، ما□ەكانتان

بەشێوەی کێ و بەگشتی بەکارهاتووە، بەڵام لەنموونەی دووەم ماڵ، ماڵێکی دیاریکراوە کەئەویش هی کەسی دووەمی کێیە. لەهەمان کێشەدا حەسیرهەیە کەئاماژەیە بێ جێرە ڕاخەرێکی دیاریکراوو تایبەتی، بەڵام لەوەی تریان ڕاخەر هەیە کەهەموو جێرێك دەگرێتەوە. لەنموونەی یەکەم منداڵان خەویان لێدەکەوێت، بەڵام لەنموونەی دووەم ڕادەکشێن. بۆگومان خەوتن و ڕاکشان دوومانای جیاوازیان هەیە. چونکە خەوتن کردارێکی دیاریکراوە.

بەڵام ڕاکشان مەرج نییە ئامانج لێی خەوتن بێت. بەڵکو سرەوتن، ئارامی، هەدادان، پاڵکەوتنیش دەگرێتەوە. لەنموونەی یەکەمدا، کێرپەلە لەهەناودایە، بەڵام لەنموونەی دووەمدا، لەپشتدایە. هەموشمان دەزانین لەزمانی کوردیدا، پشت و هەناو دوومانای جیاواز دەگەیەنن. وێرای ئەمەش لەنموونەی یەکەم وشەی (تێرمە) نییە، بەڵام لەنموونەی دووەمدا هەیە. لە هەمان ئەوکێپلە شیعریەدا، لەنموونەی یەکەم، هەنگوینەکە دەپارێزرێت، بەڵام
لەنموونەی دووەم پاشەکەوت دەکرێت.لەکاتێکدا ئەم دوو وشەیە جیاوازن لەیەکتری. ئەگەر هەردوو دێڕە شیعریەکە، وەربگێینە سەرزمانی عەرەبی، ئایا مانایان دەگۆڕێت یاخود نا؟

***شیعری(شەمەندەفەری سەعات یەك)**

نموونە لەوەرگێڕانی(ئازاد بەرزنجی):_

ژن و پیاوێ لەیەکدی جیادەبنەوە.. ئەشکێنەوە..
حەزئەکەن لەژێیەکانی گیتارەکەوە..
کێمەڕێ کێڵان و هاوڕێ لەمەدرید بانگیان کردم…
هیچی ئەو ژنەم لەیاد ناچێ..
دووپیاو و ژنێك پێك ئەگەین..

هەمان وێنە شیعرییەکان بەنموونەی وەرگێڕانی(پشکێ نەجمەددین):_

ژن و پیاوێك لێك دادەبڕن…دڵیان دەشکێن..
هاوئاهەنگن لەژێی تاردا..
لەمەدرید کێڵانەکان بانگیان کردم..
لەژندا من هیچ شتێکی لەبیرناکەم..
ئێمە ژن و پیاوێك دەبووین… پێك گەیشتبان..

لەهەردوو نموونەی وەرگێڕانی شیعرەکەدا، هەست بەجیاوازییەکی تەواو لەووی وشەسازیی و بونیادی ستەیی زمان دەکەین.تەنانەت بەشێك

لەوشەکان لەووی ماناشەوە، دوو واتای جیاواز دەگەیەنن. لەنموونەی یەکەمدا، ئامرەکە گیتارە،بەڵام لەوەی دووەم بۆتە تار. بۆگومان ئەو دوو ئامرەش(ئەگەر هەڵەنەبم) جیان لەیەکتری. لەنموونەی یەکەمدا، کۆَانەکان و هاوڕێ دەبینرێن، بەڵام لەوەی تریان تەنها کۆانەکانە. لەوەرگێڕانی یەکەمدا، شوناسی ژنەکە دیاریکراوە. واتە مەبەستی شاعیرژنەکە کە لەخەیاڵی ئەودایە و هیچ شتێکی ئەوی لەیاد ناچێ. بەڵام لەوەرگێڕانی دووەمدا،شوناسی ژن شوناسێکی گشتییە. واتە هیچی کەی ژنەکانی لەبیرناچێت. نەك تەنها تاقە ژنێکی دیاریکراو.لەوەرگێڕانی ئازاد بەرزنجیدا، دوو پیاو و ژنێك پێگ ئەگەن، بەڵام لەوەرگێڕانی پشکۆ نەجمەددیندا،تەنها ژنێك و پیاوێکن. لەکۆتاددێشدا، لە وەرگێڕانی یەکەم وشەی(ئەشکەنەوە)یە.بەڵام لەوەرگێڕانەکەی تردا هەمان وشە بۆتە(دڵیان دەشکێن).

شیعری(یەکشەممەی شین)..

نموونە لەوەرگێڕانی(ئازاد بەرزنجی):_

هەنگاوی کەسێ ئەبینی سەفەردەکا..
موزارت هەلئەبژێرێ…

هەمان دێڕە شیعرییەکان بەنموونەی وەرگێڕانی(پشکۆ نەجمەددین)..

کەسێك دەبینیت لەسەفەردایە..
موزیکی مۆزارت لەبەردێی دەنێ..

لەنموونەی یەکەم، وشەی سەفەر ڕانەبردووە، چونکە کردارەکە هێشتا ئەنجام نەدراوە، بەڵام لەوەی تریان، لەسەفەردایە واتە ڕابردووی بەردەوامە. لەدێڕی دووەمدا مۆزارت هەڵئەبژێرێ، بەڵام لەوەرگێڕانەکەی تردا، مۆزیکی مۆزارت هەڵئەبژێرێ. واتەلەمەدا مەبەستەکە دیاریکراوە کەمۆزیکی مۆزارتە،بەڵام لەوەی یەکەمیان تەنها مۆزارتە کەدەشێ گریمانەی ئەوە بکەین مۆزارت ناوێك بێت، هەرناوێك نەك ناوی مۆسیقارێك. ئەمانە بەشێك بوونە لەو جیاوازیانەی کەوتنە بەرچاوم. دیارە من وەك خوێنەرێك ناتوانم دادوەری بکەم و لەنێوان هەردوو وەرگێڕانەکەدا ڕای خۆم بڵێم. بەتایبەتیش کەمن زمانی عەرەبی نازانم. بەڵام ئەگەر بابەتەکە پەیوەندی بەئەزموون و پیشەی وەرگێڕانەوە هەبێت، ئەوا بۆگومان ئازاد بەرزنجی یەکێکە لەوەرگێڕە هەرە سەرکەوتوو دیارەکانی ئێمە،

كەبەپیشە وەرگ□□ەو وەرگ□□انی كردۆتە كاری هەمیشەیی خۆی و قوربانی بەدنیای چی□□ك نووسینی خۆی داوە لەپ□ناو كاری وەرگ□□یدا. تائ□ستاش وەك خو□نەر□□ك دەی□□ان كا□□ری وەرگ□□انی ئەدەبی ئ□□ەوم خو□ندوونەتەوەوچ□ژم ل□وەگرتوون…

سەرنج/ خو□نەر دەتوان□ بۆ بەراوردكردنی شیعرەكان،بگە□□تەوە سەر ئەو سەرچاوانەی لەسەرەتای ئەم نووسینەوە ئاماژەم پ□كردوون.

*ئەم بابەتە لە(ئەدەب و هونەری كوردستانی نو□) ژمارە(1046)ی □□ژی 12-7_2018بۆ□اوكراوەتەوە……

گ□رانییەكی شین … غ□مگین بۆ□ی … بەشی هەشتەم

نووسین چەندە بەرپرسیاریەتی بۆ□ت، هۆ□ندەیش ئەخلاقە. ئەخلاق وەك □□چكە نا، وەك ئامانەتی زانستی. ئ□مە ئەگەر بۆ□یارە هەر بنووسین و بنووسین، ناشۆ□ت دەستكاری گوتراوی كەسانی بەر لەخ□مان بكەین و بەهەڵ□یەكی ساختەچییەتی جۆ□كی دیكە نیشانی خو□نەر بدەین. ئەوەیش تەنیا لەبەر ئەوەی گوتارەكەمان لاپەڕەی زیاتر خەسار بكات و شو□نی درۆزادۆ□یش نەمابۆ□تەوە. باشە ئەگەر بەرەزت باسی (كۆ□پیكاریی) دەكەیت، ئەی بۆ□چی ئاماژەت بەوەشت نەداوە كە گوتاری (شیعر لە بۆ□تەی فۆ□□می گراندا) لە ژ□ر كاریگەریی گوتارەكەی من (گ□رانییەكی شین)دا نووسیوە، كە هەردووك گوتارەكە □ەخنەگرتنە لە ئەزموونی شیعری شاعیر (ئەنوەر مەسیفی).

بۆ ئەوەی قسەكانمان بەبۆ بەگ□ و □ووت نەم□ننەوە، ئ□ستا تەنیا ئاماژە بە پەڕەگرافێك دەكەم، وەل□ ئەگەر پ□ویستیكرد لە داهاتوودا بۆی دەگە□□مەوە و وردتر هەڵ□وەستە لەسەر ئەوە دەكەم. بنووسی بەرەز ئارام سەدیق لەبارەی ئەزموونی شاعیر (ئەنوەر مەسیفی)یەوە لە گوتار□كیدا بەناونیشانی (شیعر لە لە بۆ□تەی فۆ□□می گراندا)، نووسیویەتی: ” ئەوەندەی من لە ئەزموونی شیعریی ئەنوەر مەسیفی وردبوومەتەوە بەتایبەت ئەو قۆ□ناغەی ناوی فۆ□□می گرانی ل□ناوە ئەوەندە لە هەڵ□ی ئەوەدایە كە دونیای باو تێپەڕ□□ن□ت، ئەوەندە

مەبەستی نییە دونیایەکی نوێی شیعریی بونیاد بنێت، خۆ ئەگەر بونیادیشی بنێت ئەوا دونیایەکە بەسەرخۆیدا داخراوە و وەکو کۆشکێکی بێ دەرگا و پەنجەرە وەهایە و بە تەنها یەك دەلاقەی هەیە ئەویش نووسەر لەوێوە دەچێتە ژوورە و ئیتر نە دەنگی بە (خوێنەر/وەرگر) دەگات و نە هیچ ئاسۆیەکی نوێش لەبەردەمیدا دەکاتەوە." (26).

ئەوەیش پەیەگرافێکە لە گوتارەکەی من: " زۆرجار شاعیری ناوبراو بەهۆی جوایەزنووسین و خۆلادان لە فۆرمی باو، شیعرییەتی خۆی لە ناو شیعرەکانیدا کوشتووە. بۆیە پێموایە ئەنوەر مەسیفی وەك تەکنیك و فۆرم بەرەو ئاسۆی جوان هەنگاوی ناوە، وەلێ وەك کارکردن لە ناوەوەی شیعرییەتدا لە ئاستی خۆلادان لەو فۆرمی سواوەدا نییە، یاخود بینای شیعرەکانی بێ دەروازەن و ئەو دەروازانەی ئەگەریش هەبن، داخراون! دەقی داخراوی بەو چەشنەیش فەزا شاراوەکانیشی دەکوژێت و کۆدەکانی دەبنە وەهامی مەتەڵك. ئاخر مەتەڵیش بەرشەقی بیرکردنەوەی تێدا دەمێنێتەوە، کەچی بەشێی زۆر لە دەقە شیعرییەکانی ئەنوەر مەسیفی بەرشەقی بیرکردنەوەشیان تێدا نییە." (27).

ئەم گوتارە لە کتێبی (گۆرانییەکی شین)دا هەیە و لە ساڵی (2012) چاپ و بڵاوکراوەتەوە و ساڵێك پێشتریش لە سایت و ڕۆژنامەکان بڵاوکراوەتەوە. کەچی بنووس لە ساڵی (2016)دا نووسراوە. باشە ئەگەر کەسێك هەمان کتێبی وەك سەرچاوەی گوتارەکەی بەکارهێنابێت و لەو وەهمە ساختەچییەتییەیش چووبێتە دەرەوە کە کتێبەکەی نەخوێندبێتەوە، ئایا فۆرم لە خوێنەر دەکات؟ ئایا بنووسێك فۆرم لە خوێنەر بکات، فۆرم لە گوتراوەکان و دەقەکانیش ناکات؟ ئەی چۆن ساختەچییەتی لەگەڵ ناوەوەی خۆشیدا ناکات؟ ئەگەر بەهەمان فەزای نووسین و گوتراوەکانی ئەو بپرسینەوە، ئایا ئەگەر ئەوە کۆپیکاری نەبێت، چیترە؟ کەسێك بە بەردەوامی قسەی سواو لەبارەی ڕەخنەوە بکات، ئایا شیاوە بیرکەی گوتارێك لە نووسەرێك بەرێت و دواتریش ئەو نووسەرە بە کۆپیکار و تۆمەهات و بیرنەکەرەوە بزانێت؟ ئایا ئەگەر ئەو نووسەرە کۆپیکار بێت، بەڵێزت بۆچی کۆپیکاریی کۆپیکارێك دەکەیت؟ ئایا بۆچی لە گوتارەکەتدا (شیعر لە بۆتەی فۆرمی گراندا) ئاماژەت بەوە نەداوە کە سوودت لەو گوتارەم (گۆرانییەکی شین) وەرگرتووە؟ ئایا کەسێك باسی کۆپیکاری بکات، خۆی کۆپیکاری دەکات؟

(گۆرانییەکی شین) ناوی کتێبی ڕەخنە و ڕاڤەگەریی ئەدەبی منە و ساڵی 2012 لەلایەن یەکێتیی نووسەرانی کوردە، لقی هەولێر

چاپکراوە(14). بنووس لە گوتارەکەیدا خۆشبەختانە ئاماژەی بەم کتێبە داو و لە پەراوێزی گوتارەکەدا نووسیویەتی: ” غەمگین بووم لە کتێبی گێرانییەکی شین، لە گوتارێکی بەناوی (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) ناوی چەندان شاعیر ئیز دەکات، کە خۆی پێشەکی بۆ نووسیون و توانیویەتی لەو پێشەکینووسینانەدا ڕۆچکەی پێشەکینووسینی تەقلیدی بشکێنێت.” (28) بنووس یان لە گوتارەکەم تێنەگەیشتووە، یان ئەوەتە بە دیدگەیەکی ساختەچییەتییەوە ئەوە لە پەراوێزدا بنووسێت. ئەو گوتارەم (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) وەك پێچەوانەی بۆچوونەکانی بنووسە و لەم گوتارەدا هەخنەم لە خۆم گرتووە، نەوەك بانگەشەی ڕۆچکەشکێنی پێشەکینووسین بکەم. ئەو چەند نموونەیە لە گوتاری (شیعر پێشەکی بۆچییە؟) وەك پرسیار دەخەمەوو بۆ ئەوەی بۆ خوێنەران ڕوون بێتەوە. “من دەمەکە گەیشتوومەتە ئەو قەناعەتەی کەوا شیعر نووسینی پێشەکی پێویست نییە و کتێبی شیعری هیچ پێشەکییەك لە خۆیدا قبووڵ ناکات.”(29)
هەر لە درێژەی ئەو گوتارەدا نووسیومە: “گەلێك چەپێەی نێو نووسینم لە پێشەکی نووسین بۆ شیعری چرووك لێداوە، بە وشەی بریقەدار سینگی لافی گەورەبوونم دەرپەڕاندووە.” (30)
ئەگەر بپرسین: ئایا ئەوە هەخنەگرتنە لە خۆم، یان لافی ئەوەم لێداوە کە ڕۆچکەی پێشەکینووسینی تەقلیدیم تێکشکاندووە؟ ئایا دەکرێت لە بنووس بپرسین کە ئەو گوتەیەی هەوێنی چییە؟ ئایا لە کوێی ئەو گوتارەدا باسی ڕۆچکەشکاندنی پێشەکینووسینی تەقلیدی کراوە؟ ئایا دەکرێت نموونەکان بخەیتەڕوو؟
بنووس لەبەر ئەوەی بۆای بە ئامانەتی زانستی نییە و پەراوێزەکان بە ئارەزووی خۆی دەنووسێت و دەستکارییان دەکات، ئەمجارەیش ئاماژەی بە گوتەیەکی هایدگەر کردووە، تەنیا لەبەر ئەوەی کە ناوی هایدگەر هاتووە. واتە گوتەکە دەستی دووە و نووسەرێکی عەرەب ئاماژەی بە گوتەکە کردووە لە کتێبی (چییەتی زمان و فەلسەفەی تەئویل) کە لە نووسینی (د. سەعید تێفیق)ە و لەلایەن نووسەر و وەرگێڕ (عەبدولموتەلیب عەبدوڵا) کراوەتە کوردی. بنووس بەبێ ئەوەی بۆ سەرچاوەی هەسەنی گوتەکە بگەڕێت و بزانێت هایدگەر چی گوتووە و بۆچی وای گوتووە و لە کوێ وای گوتووە؟ تەنیا لەبەر ئەوەی ناوی هایدگەر هاتووە و لەناوی هایدگەرەوە تووشی وەهمی ناو بووە. ئەمجۆرە بنووسانە هەمیشە بەدوای ناوی گەورەوەن، نەوەك ناوەڕۆکی گەورە.

هەمیشە وەهمی ناویان هەیە و حەز دەکەم زۆرترین گوتراوی نووسەر و بیرمەندان لەناو گوتارەکانیاندا هەبێت، بەبێ ئەوەی بپرسن: بۆچی؟

بۆیە بنووس نووسیویەتی: ” کاتێك هایدگەر لە بارەی شارەزایی شیعریی دەدوێت، ئەوە لە پلەی یەکەمدا مەبەستی شارەزاییە لە بیرکردنەوەی شیعری، کە لە هەموو هونەرێکدا وەك یەکە، هەموو بیرکردنەوەیەکی هەستیش واتە کردەی کێشکردن و دەرخستنی بوون بۆ (کرانەوە). کەواتە هەموو هونەرێك بە مانا بەرفراوانە جەوهەرییەکەی شیعرە، یان دەبێت بە شیعر، وەك چۆن هەموو هونەرێك زمانە، بە مانا جەوهەرییە بەرفراوانەکەی زمان.”(31)
لێرەوە ئەم پرسەی نووسینە دەوەستینم و هەرکات پێویستی کرد، بۆی دەگەڕێمەوە و درێژە بەبەشەکانی دیکە دەدەمەوە و ئەو خاڵانەی بە کورتیش باسم کردوون، دووبارە بە وردی و درێژی لەسەریان هەڵوەستە دەکەم. هەر بۆیە نەمنووسیوە بەشی کۆتایی.

-_____

پەراوێز و سەرچاوەکان:

1- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری “غەمگین بێی”. ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 175.
2- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 177.
3- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
4- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
5- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 176.
6- خولیای نووسین، هەزا بەراهەنی. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: ئەمین گەردیگلانی. بڵاوکراوەی موکریان، چاپی یەکەم 2008، چاپخانەی (خانی) دهۆك- زنجیرە(290).
7- جوانییەکانی ناڕێکی – بەختیار عەلی – کۆمەڵەوتار – بڵاوکراوەی ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە – چاپی یەکەم 2015 . لاپەڕە 8-9.
8- بەرەو وێرانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری “غەمگین بێی”. ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 180-187-188.
9- کۆکردنەوەی دژەکان. ئارام سەدیق- سایتی (دەنگەکان) بۆ خوێندنەوەی ئەو گوتارە کلیك لەسەر ئەو لینکە بکەن:
https://dengekan.info/?s=%D8%A6%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%85+%D8%B3%D8%AF%DB%8C%D9%82
10- شیعر و دەخی بە لێبوکبوون -خوێندنەوەیەك بۆ شیعری “لێبوکێك لە ژوورێکدا بیر دەکاتەوە – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان:
https://dengekan.info/archive/%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1-%D9%88-%D8%AF%DB%86%D8%AE%DB%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C-

%D9%84%DB%8E%D8%A8%D9%88%D9%83%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86/
11- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 186-187.
12- سروشتگەرا، یان دژە سروشتگەرا – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان: https://dengekan.info/archive/%D8%B3%D8%B1%D9%88%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%A7%D8%8C-%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%AF%DA%98%D9%87%E2%80%8C-%D8%B3%D8%B1%D9%88%D8%B4%D8%AA%DA%AF%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%A7/
13- نامەبوونی خود لە بەردەم بووندا- خوێندنەوەیەك بۆ شیعری (ساردە بۆ من ئەم دنیا تازەیە)ی داستان بەرزان – ئارام سدیق – سایتی دەنگەکان: https://dengekan.info/archive/%D9%86%D8%A7%D9%85%DB%86%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86%DB%8C-%D8%AE%D9%88%D8%AF-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C%D8%B1%D8%AF%D9%87%E2%80%8C%D9%85-%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86%D8%AF%D8%A7/
14- شیعر و دەخی بە لێبوکبوون -خوێندنەوەیەك بۆ شیعری "لێبوکێك لە ژوورێکدا بیر دەکاتەوە"ی شاعیر داستان بەرزان- ئارام سدیق – سایتی (دەنگەکان). ئەوەیش لینکی گوتارەکەیە: https://dengekan.info/archive/%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1-%D9%88-%D8%AF%DB%86%D8%AE%DB%8C-%D8%A8%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%DB%8E%D8%A8%D9%88%D9%83%D8%A8%D9%88%D9%88%D9%86/
15- درێ و مەدرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا – ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە: https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/
16- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ". ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 185.
17- درێ و مەدرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا – ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە: https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-

%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/
18- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ".
ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 179.
19- درێ و مەدرنە لە شیعریی حەقیقەتی شاراوەی (گۆران رەسوڵ) دا
– ئارام سدیق- سایتی (دەنگەکان). ئەمەیش لینکی گوتارەیەکە:
https://dengekan.info/archive/%D8%AF%D8%B1%DB%86-%D9%88-%D9%85
%DB%86%D8%AF%DB%8E%D8%B1%D9%86%D9%87%E2%80%8C-
%D9%84%D9%87%E2%80%8C-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%D8%B1%DB%8C%DB%8C-
%D8%AD%D9%87%E2%80%8C%D9%82%DB%8C%D9%82%D9%87%E2%80%8C/
20- هەخنەی ئەدەبی، هونەری هەڵسەنگاندنی دەقی ئەدەبی. کۆمەڵێك
نووسەر. وەرگێڕانی: چەند وەرگێڕێك – زنجیرەی دۆسیەکانی سەردەم
(26). چاپی یەکەم 2017. چاپخانەی سەردەم. – لاپەڕە 86.
21- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕە 79.
22- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ".
ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە 181-182.
23- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕەکانی (178-
186-187-187-188-188-189-191-192).
24- بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو. لاپەڕەکانی
(179-180-184-185-186-186-192-193).
25- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ".
ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە183.
26- شیعر لە بۆتەی فۆڕمی گراندا (ئەنوەر مەسیفی وەك نموونە).
ئارام سەدیق. ژمارە دووی گۆڤاری شیعر، ساڵی 2016.لاپەڕە 244.
27- گۆرانییەکی شین. هەخنە و ڕاڤەی ئەدەبی، غەمگین بێ. لە
بڕاوکراوەکانی یەکێتیی نووسەرانی کورد – لقی هەولێر. زنجیرەی چاپ
(15). چاپی یەکەم 2012. لاپەڕە 84.
28- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بچییە؟).
لاپەڕەکانی 57 تاکوو 63.
29- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بچییە؟). لاپەڕە
58.
30- هەمان سەرچاوەی پێشوو – وتاری (شیعر پێشەکی بچییە؟). لاپەڕە
60.
31- بەرەو وڕانەیەکی شیعریی، سەبارەت بە شیعری "غەمگین بێ".
ئارام سەدیق. ژمارە (6)ی گۆڤاری شیعر 2018. لاپەڕە197.
-———

*(بچی مێش کرچی ناو شەکردان نەبێت؟) ئەوە دێڕە شیعرێکە لە

کتێبی (بڕیارنەکان گرانیمان پێدەڵێن)ە. بنووس لە گوتارەکەیدا بە دڵەوە شیعرێکی بەمانا و گوتراوێکی سواوی داناوە، بۆیە منیش کردوومە بە ناونیشانی گوتارەکەم بۆ ئەوە هەم بنووس دووبارە بیخوێنێتەوە و بیر لەماناکانی بکاتەوە، هەمیش ماناکانی بۆ خوێنەری هۆشیار بەجێبهێڵم و بپرسم: ئایا ئەوە دڵەوە شیعرێکی بەمانایە؟

** (ئارام کۆشکی) ناوێکی دیکەی (ئارام سەدیق)ە و لە ژێر ئەم ناوەوە کاری پەیامنێری بۆ ڕۆژنامەی (هەولێر) دەکات. خوێنەران دەتوانن سەیری ئەرشیفی ڕۆژنامەکە بکەن، بەتایبەت لاپەڕەکانی ئەدەب و فەرهەنگ. زۆرجارانیش لە لاپەڕەکانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی گشتی ڕاپۆرت و هەواڵ و ڕاپۆرتاژی دەکات.

_____

بۆ خوێندنەوەی بەشێکانی تر کلیکی ئێرە بکەن .....

نەبیر لەتۆ ئەکەمەوە… نەبیر لەتۆ ناکەمەوە … چنوور نامق

هەر ڕۆژێ بیر لە عەشقی تۆ ئەکەمەوە
چەپکێ لە قژم ئەوەڕێ
هەر شەوێك بیر لە هاتنت ئەکەمەوە
ئەستێرەیەکم ون ئەبێ
ئەمشەو ویستم بیر لە مۆژووی پێکەوبوونمان بکەمەوە
مانگیش گیرا
لەوەتەی مانگ ڕووی شۆواوە
ڕوحی منیش وێڵ کەوتووە
هەر بمەوێ بیر لە عەشقت بکەمەوە شکی جوان لەدەست ئەدەم…
جارێ ملوانکەم ئەبچڕێ
جارێ کاترین قەڵەمی لێوەکانم لێ ون ئەبێ…
تاوێکیش چاوم ئەبارێ

ئەم وەرزی زستانە دڵەم مێهەت نادا

کوانووی دیدارمان گەرم بێ
ئەم ئەوینە نەفرەتییەش
ڕێگە نادات ماڵی دڵم ئاسودە بێ
هەر جارێ بیر لە ئەوینت ئەکەمەوە
نایابترین پێکم ئەشکێ و
سەفەرێکم لێ تێك ئەچێ...
هەر جارێ بیر لە منداڵیم ئەکەمەوە
گەورەیی دێ و یارێکانی دەستم ئەشکێ
هەر دەمێ بیر لە پێکەوبوون ئەکەمەوە
وڵاتەکەم داگیر ئەکرێ....
چی گەڵای سەوزی وەتەنە زەرد ئەبێت و
مانگیش وکو رووم ئەگیرێ...
بۆیە ئیتر بە نیازم
نەبیر لەتێ بکەمەوە و
نەبیر لەتێ نەکەمەوە...

30-7-2018

کورد لەساڵێکدا چەند "کتێب" دەخوێنێتەوە؟ ... ڕیاز حاجی

ڕاپۆرتی گۆشەپەدانی مرۆیی ساڵی 2003 دەرچوو لە یونسکۆ دەربارەی ژمارەی خوێندنەوە دەڵێت:

80 هاوڵاتی عەرەب یەك کتێب دەخوێنێتەوە لە ساڵێکدا
یەك هاوڵاتی ئەوروپی 35 کتێب دەخوێنێتەوە لە ساڵێکدا
یەك هاوڵاتی ئیسرائیلی 40 کتێب دەخوێنێتەوە لە ساڵێکدا

*ئینجا ڕاپۆرتی گۆشەپەدانی ڕۆشنبیری ساڵی 2011 دەرچوو دامەزراوەی هزری عەرەبی دەربارەی ژمارەی خوێندنەوە دەڵێت:

عەرەب 6 خولەك دەخوێنێتەوە لە ساڵێکدا
ئەوروپی 200 کاتژمێر دەخوێنێتەوە لە ساڵێکدا

بەکورتی: خوێندنەوەی یەك ئەلفوبێی پێویستی بە 2800 عەرەب هەیە بۆ ئەوەی یەکسان بن،
یەك ئیسرائیلی دەکاتە 3200 عەرەب لە خوێندنەوە.

یونسکۆ دەڵێت: ئەو کتێبانەی لە وڵاتانی عەرەب وەردەگێڕدرێت دەکاتە پێنج یەکی ئەو کتێبانەی لە وڵاتی یۆنان وەردەگێڕدرێت، ئەوەی عەرەب تەرجەمەی کردووە لەوتەی هەیە لە سەردەمی خەلافەتی عەباسی ناکاتە تەرجەمەی ساڵێکی وڵاتی ئیسپانیا.

لە تێژگاری ئەمڕۆدا بەهاو نرخی زانست و زانیاری ، بە هەموو کەسێك وەك پێویستی خۆراك ئاسایە ، کلتووری خوێندنەوە لەهەر شوێنێك "ناوچەیەك" بااڵ دەست بوو دەرگا داخراوەکانیش بە ئاسانترین شێوە دەکرێنەوە، خوێندنەوە لەزەر بەی کاتدا تاکی بیرکەرەوە و بەرهەمهێنەر پە دەگەینێت ، بەیە باشترین ڕێگا بە کرانەوە و بەرەوپێش چوونی کۆمەڵگا ،دەبە کلتووری خوێندنەوە بچەسپێنن.

لە ئێستادا لە کۆمەڵگای کوردی ، لە لایەن دەزگاو گروپ و سەنتەری ڕۆشنبیری هەنگاوی باش نراون تا خوێندنەوە بکرێتە کەتور ، بەرەوپێشچونی کۆمەڵگای کوردی و ئازادی بیرورا و تێڕوانینی گشتی بە پێشهات و ڕووداوەکان و شارەزا بوون لە مەژوو و شارستانیەتی گەلان . وەك ئەوەی هەنگاو نراوە جێگای دڵخۆشیە وەلە بەراوردکردنی بە وڵاتێکی وەك ئەوەپی کەتوری خوێندنەوە لاوازە لەم کۆمەڵگایەدا ، وە هەژاری مەعریفەش لای بەشێکی کەم نەبەت ، لای ئەوانیتر وەك پێویست نەبووە ، وە ئاستی ڕۆشنبیری زەربەی تاکەکانی نەك کامە نیە بەکو لە ئاستێکی زەر لاوازیش دایە .بەیە پەموابەت قوتابخانەکان کارگەیەکن بە بەرهەمهێنانی مرۆڤی تەمبڵ و دروستبونی چینێکی نەخوێندەوار و بە بەرهەم . ئەم چینەش ناتوانێت سەرەتایترین مافی هەبەت و تێنانەت کۆمەڵگا بەرەو داوخانی هزری وکۆمەڵایەتی دەبات کارەسات دوای کارەسات بەسەر کۆمەڵگادا دێت وەك ئەوەی ئێستا ووە دەدا، تێنانەت ئینتیمای نیشتیمانی لاواز دەبەت و کارەسات دەخولقێنێت.

ئێستا ئەمە لە سەدیەك دەژین بە سەدەی پێشکەوتن ناونراوە بەیە ئەپرسم ئەبە کورد لەساڵکدا چەند کتێب بخوێنێتەوە؟ ئەم پرسیارە بەتەی خوێنەر جێ دەڵم .
بەداخەوە دەبە ئەوە بڵێم ئێستاش کارە ناشیرینەکان لە زیاد بوونداین ،کۆمەڵگای وشیار و تاکی ڕۆشنبیر لە بیر و کردارەوە بەدیار دەکەوێت ، گەر سەرنج بدەین ئەبینین پڵاو و کاژێر و

جلەکان بە جوانترین شێواز ڕازێندراونەتەوە لەناو جامخانەی شوشەدا لەگەڵ ئاوەشدا زەرترین کریار وداواکاری هەیە..! بەڵام کتێبەکان هەکاری سەرکی چاوکرانەوەو ڕۆشنبیر بوونە "ڕۆشنبیر" بەو مانایەی ببێتە سیفاتێکی کۆسایەتی لەناخدا بوونرێت لە هەڵسوکەوتکان بەدیار بکەوێت ،کەچی دەبینین کتێب لە سەر شەقامکان دەفرۆشرێن و نرخێکی تا ڕادەیەک هەرزانی لەسەر دانراوە داواکاری زەر کەمیشی لەسەرە بۆیە لەبەر ئەگەین بە ئەنجامێک لەناو کەمەگای کوردی هیچ کات نەمانویستوە بوشەوایەی پێویستە بیر بکەینەوەو ژیان بگوزەرنین، لەکدانەوەو چارەسەر بۆ کێشەکانمان
بکەین و دەرگا داخراوەکانیش بۆ ئاسانتری شەوە بکەینەوە .

چاوپێکەوتن لەگەڵ " هونەرمەند سمکۆ تەفیق" ... ئامادەکردنی: هێژا بەرزنجی

١- با پرسیاری خۆناساندن و کار و پیشەی ئێستاتان بکەینە دەروازە و بچینە جیهانی هونەرەکەتانەوە. سمکۆ تەفیق کێیە؟ لە کوێ لە دایک بووە؟ پلەی خوێندنی چەندە و ئێستا لە کوێیە و چ کارێیە؟.

بە کورتی وەڵامم بۆ ئەم پرسیارە، لە ساڵی ١٩٤٩ لە شاری سلێمانی باشووری کوردستان هاتووەتە دنیاوە. هەر لەوە خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەییم تەواو کردووە. ١٩٧٥ بەوانامەی دبلۆمم لە پەیمانگای هونەرە جوانەکان لە بەغدا وەرگرتووە و پاشان لە ئاکادیمی هونەری لە بەغدا خوێندووەم. دواتر هەلومەرجی ژیان و تێکردنەوەی ئەو ژیانی بندەستی و زوڵم و زەڵم پێ قبووڵ نەدەکرا، بۆیە ناچارانە دوای ئەوەی کەمێک چالاکی هونەریی بەرزو سیاسیم نواند و چەند پێشانگایەکی سەرکەوتووم کردوە، کە بوونە هەکار و مایەی وروژاندنی جەماوەری شاری سلێمانی. هەروەها ئەو پاشخانی جموجۆڵ نەتەوەییانەی هەمبوون دەرتانی مانۆیان لە کوردستان دا تا دەهات لە تەسکتر دەکردمەوە. ئیدی ڕووم کردە وڵاتی هونەر و مۆدێرنیسانس. لەڕە دەستبەجێ خۆم خەریکی فێربوونی زمان

زمانکردو دەستبەکاری خوێندن بووم بە ئامانجی هەنانەدی ئاواتە گەورەکەم. ساڵی ١٩٨٢ سەرکەوتووانە توانیم خوێندنەکەم تەواو بکەم و بڕوانامەی دبلۆمم لە ئەکادیمیای هونەری جوانەکانی شاری فلۆرێنسا وەرگرت. وە ئێستاش نیشتەجێی شاری «ریمینی» م لە وڵاتی ئیتالیا.

٢- سەرەتای کاری هونەریت چۆن دەست پێکرد و بە کەی دەگەڕێتەوە؟ چۆن ووتان لەجیهانی هونەری وێنەکێشان کرد؟

سەرەتای کاری هونەریم دەگەڕێتەوە بۆ تەمەنی منداڵیم . بە منداڵی هەمیشە حەزم لە دروستکردنی وێنە بوو. بۆتایبەتی هی سروشتی دڵفڕێنی کوردستان و ئاو دیمەنە ئازاوە و هەمەجۆرانەی ژیانی دەهاتنە بەرچاوم. دەکرێت بڵێم جگەلەو بەهرە و سەلیقەیەی خۆم کە هەمبوو، لەپاڵیشەوە زۆر خۆم ماندوو دەکرد. کەسوکار هەندێ هانیان دەدام. زۆربەی کاتەکانم بە دووبارە و چەند بارەکردنەوەی کێشانی تابلۆکان چ ئاوانەی بە سەلیقە و فەنتازی خۆم دروستم دەکردن و چ ئاوانەی لەبەر وێنە و تابلۆی دیکە دەمکردنەوە. لەقوتابخانەشدا بەهرەی وێنەکێشانم دیار بوو. لە چەند مامۆستا و هاوڕێیەکمەوە کەمەکی ئاسایی و هاندانم پێشکێش دەکرا، بە درێژکێشان بۆم خولیا ناسک و ئارەزووبەخشە ڕەنجم زۆر کێشا.

٣- جگە لەهونەری وێنەکێشان خولیا و ئارەزووتەکی دیکەتان هەیە؟ یان هەبووە و بوارتان بۆی نەڕەخسا بێت؟

ئاستییەکی کەمەڵ ئارەزوو و خولیای جۆراو و جۆرم هەیە. وەک دەشزانن زۆربەی هونەرمەند و نووسەر و شاعیرانی کورد لە زۆر بواردا دەست ڕەنگینن . منیش پێکەرتاشین یەکەکی دیکەیە لە ئارەزووە گەورەکانم لەتەک وێنەکێشاندا. دیارە ئۆم دوو بوار و هونەرە بە خۆیان زۆر لێک نزیکن و پێوەندییان پێکەوە هەیە. هەڵبەتە من خۆم زیاتر بە هونەری وێنەکێشان تەرخان کردووە. دەبێت ئاوڕش بزانن ئەرک و ڕەنجی فەرهادی دەوێت لەم هەندەرانە و بە وەتییەدا، کارەکی سیزیف ئاسایە بەرهەم، تابلۆیەک بەرهەم بهێنیت. بۆتایبەت لە وەتەکی وەک ئیتالیادا، کە بەدرامەتی و بێکاری گرفتی هەر تاکەکە. جا گەر ئاو تاکە هونەرمەندەکی کورد بێت و ئارەزووی خزمەتی هەبێت. ئاوە دیارە دەیان قات ژیانی سەختتر و دژوارترە. وەک دەڵێن ژیانی کولەمەرگیین.

٤- تەوانینی ئاوە بە هونەر چۆن؟ ئاستی هونەری کوردی لە کوێدا

دەبینن ؟.

هونەر دنیایەکی بەناسنامەیە، جیهانەکی بەسنوورە. حەز و لەزەت و ئاواز و مۆسیقای خۆی هەیە، جوانی و ئازاوەیی تێدایە، هەست وروژێنە، و ئاسۆی هزر فراوان دەکات.
هونەر مەیدانەکە بۆ خۆشگوزەرانی و هەمەچەشن کردن و بەخشینی شیلەی میهرەبانی لەم گەردوونە جەنجاڵەدا بۆ مرۆڤ، هاتەکایەوە . هونەر هەندی جار او و جاری دیکەشی وەک کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری نەتەوەیی و شارستانیانەی هەیە. لەبەرئەوەی دامودەزگایەکی ڕێکوپێک لە وڵاتێکی کەلەنیالیکراوی وەک کوردستان دا نییە، وە هیچ سەرچاوە و ئەرشیفێکی دەوڵەمەند و کەکراوە لەبەردەست دا نییە، وا زەحمەتە بۆ وردی بتوانین دەستنیشانی هەندێ شت بکەین.
کوردیش وەک هەر نەتەوەیەک سەرباری ئەو هەموو مەینەتی و نەبوونی ژیانێکی ئاسوودەیی، وا دیسان جێی سەرسوڕمانە، کە خاوەنی هونەری خەیاڵی و مۆژوویشی گەشگوێشەیەکی بەهێزی هەیە. باوەڕم وایە هەکارە سیاسیەکان کە گەفتار و هەڵوەستی دوژمنانی کورد، کاریگەرییان تێدا هەبووە گەگر بووە و تاوانبارە.

وەک وتمان ئەوەی شارەزای مۆژووی سیاسی کورد و ئەو بارە کۆمەڵایەتییەی کە مەحکومی چەندین هەکاری بابەتی و ناسروشتی ودەرکەین، ئەوجا زەر بەشانازییەوە پلە بە پلە بە قەد و باڵای خەیدا هەگداوە. بە بەراورد بەو بارودۆخی کوردی تێدایە، هیچی لە هونەری جیهانی کەمتر نییە. هەر نەبە لەبەرئەوەی هونەری کوردی گرێدراوی ئەو واقیعە تاڵەیە و شان بە شانی ئازار و ژانەکان هەنگاو هەدەنە، وا ئاپەاندنی ئەم ئەرکەش بەخۆی هونەرمەندانی کورد تایبەتمەندتر کردووە. لە زەر وڵاتدا جە پێنجەی هونەرمەندانی کورد دیارە و گیانیان هەیە. هونەر و هونەرمەندی کورد گەر کەموکوڕیەکیشیان هەبە، وا ئەوانیش بگشتی قوربانی بارودۆخە سیاسیەکەن، کە لە نەبوونی دەوڵەتی کوردیەوە شین بووە.

0- لای بەڕێزتان چۆن بنەما و هزرو فیکری وێنەکێشان دروستدەبێ؟ کوردەواریوەک دیمەن وسروشت تا کوێ هاوتەنی کار و تابلۆکانتانن ؟ چۆن دەتوانن ژان و ئازاری بندەستی نەتەوەکەتان بکەنە ناسنامەی هونەرەکەتان ؟

هەموو هونەرمەندێک کاتێ کە بەرهەمێکی هونەری دەهێنێتە بەرهەم لە پشدا لەناو مشک و دڕوونی خەیدا لە ململانێ دایە و هەنگاو بەرەو گەشاندکردن و نەخشاندنی بنەما هزرییەکان و چاندنی تۆوی کارەکە

بەشین بوون دەن. دوای پگەیشتن و کوتانی تەواوی بنەماکان، ئینجا کارەکە لە چوارچێوەی تابلۆیەکدا یان هەر جۆرە کارەکی دیکەی هونەریدا خۆی دەخاتەوو.
من بە خەم سروشتم وایە، تا ئێوپێی دنیابوون لە شینبوونی تەوی کارەکە لە مشکمدا دەست نادەمە کۆرسەکانم ! ئێوساتەوەختەی پێداویستییەکان ئامادەبوون وا بە شێوەیکی خێراسکی دەمخەنە سەرباری پەنابردنە بەر بکارهێنانی کەلوپەلەکانم و بە باوەڕ بەخۆبوون و بە سەمینەوە و دڵنیاوکە کار ئەنجام دەدەم. کەمیش وابووە لە کارەکانم پشمان بم. لەوانیە هەندە جار بەک خرتە و سرتەی ناڕازی بوون وەک شنەبایەک بەلامدا تێپەڕیت، بەڵام ئەم دیاردەیش زوو بەسەر دەچێت.
لەدەست پەکەا ئامگەیاند کە ئێو دیمەنانەی لە منداڵیشدا دەمکێشان هەر هی کوردەواری و دیمەنی کوردستانە شیرینەکەم بوون. ئەم دیاردەیە یا ئاستر بەم ئەم گەرایە لەگەڵمدا گۆڕە بوو. لە گۆڕەبوونیشمدا و لەڕەوە کە بەهەزاران کیلەمەتر دوورم لە بژنوبانەای نیشتمانەکەم هەر مایەوە و لەم جیابوونەوە و بەتە بشکی زیندووی بوونی ماکی و مینەکی هەبوونم. بە شانازییەوە دەڵێم ئەگەر خشویستی وڵات بە هەندەک کەس جارەوجار بە میوانی بێت وا بە من هەردەم هزر و کەرەسەی ئامادەی هەر بارەمەکەم.
دەی لە ئێوە دەپرسم چۆن بتوانم ئەم دیمەنەی شارە ئازیزەکەم سڵەمانی بە نموونە دەنمەوە لەبیر بکەم کە پیرەمێردی نەمر دەفەرموێ:
سبەینێ بوو لە خۆ هەڵسام کە ڕوانیم بەفرە باریوە
سڵەمانی ئەڵێی بەقیسە تارای زیووی پشیوە
تا دەفەرموێ:
بە بەرگی سپییەوە چەند شەخە شاخی گیژە ببینە
لەڕەنگی ئاسمان دولفەرترە« ئێو سپییە» ئەم شینە

ئاخر چۆن دەتوانم شاخی ڕەنگاوڕەنگی گیژە ، شاخی پیرەمگرووەنی موقەدەس لەبەرچاو ون کەم. ئامێدی و سەفینی ڕازاوە، قەپی قەراغ و هەورامان فەرامۆش کەم. دەی چۆن دەتوانی لە یادی بەهاری هەمیشە سەوزە و میوەهات، زستانی ڕووسپی و بووکی ڕازاوە، پایزی گەڵاڕەردی زێڕە و زیو، هاوینی ئەحمەدئاواو تانجەرە و سەرچنار و قەشقەڵی ، هەورامانی گوڵز و شارەزووی تەرزی و شووتی و هەنار و شارباژێڕی تەرە و هەنجیر و هەرمە لاسورەی سیوەیل و گیژ و توو و بەڕاوکم ڕزگار بکەیت؟! ڕووبەر و پانتایی گەڵکی ئاسحابسپی و گیژە و گردی مامیارە و سیوانی ئەرخەوان و بەهەشتی شەهیدان و مەکەندی

و کانەسکان و چواریاخ ، یان بەردەرکی سەراو پیاسەی تووی مەلیک و سەیرانی کانی با و کانی شەکراو، گەمە و یارییەکانی هەنگشەلە و ئاشبەتەنوورە و هەلووکەن و هەمامەتەن و مزراحەن و دووگەلەی و محەلەبی و شرووبشکەنە و چاوشارکە و کاوکاوەنە و شەشقی قوتابخانە و لەزەتی پاروو قاورمە بە کوەری گەلا پانوە و دانیشتنی سەرسووچی کەلانان و ئەو هەموو گەمەز و پکەنین و تەدەماغییەی ئازیز و خەشویستانی شار و شتئاقەکانی وەک ئەحەدەانی و ئەحەی کونەوو و خاڵە ڕەجەب و عەبە شکەنە و هەزاران هەزار یادگار و بیرەوەری دیکەی شیرین و تامەلە بیر دەچتەوە. هەز نییە بتوانە ئەو پاشخانە کولتووری و مێژوویەی ئابووردووم تێدا بسەتتەوە. هەمیشە پەویان دەژیم و تا دوا هەناسە و چوونەوە باوشی خاک لە گەمدان و لەو دنیاش پکەوە تەهەدەچینەوە.

کە لە ئەمە دەتوانە شێخ سەعید و ئیحسان نووری پاش و سمکۆی شوکاک و پشەوا قازی محەمەد و شێخی نەمر و بارزانی نەمر . نەورۆز و چوارچرا و دەربەندی بازیان و قەڵای جزیرە و بەتان و زیندانی ئامەد و قەڵای دمدم و داستانەکانی شەشی ئەیلوول و هەڵەبجە و ئەنفال و کەلەو لە یادی خەیدا بسەتتەوە!؟.
ئەم نموونە تکەلانە دەنمەوە تا هەموومان بزانین بە لەم وەتانەدا هەست بە نامەیی دکەین و بیرکردنەوە و خەیاڵات و ڕەفتارمان جیاوازە لە خەڵکی ئاسایی. ئەم هەموو هەوهەکار و دیاردە و بیرەوەرییانە ڕەگی قوڵیان لە بوونماندا هەیە. وەنەی ڕوونیان لەبەرچاوماندا هەیە و هەزکی دینامیکی بەهەزن و دەمانجوڵنن. ئەمە بەر لە هەر شوەنکی دیکە دەستکردی ئەم مێژوو جیهانە کەمایەتییەی کوردەوارین.

من شتەکم و لە باخچەی ئەوەتە« بەهەشتی ئازاوەی سەرزەمین» دا شین بووم . ئەگەر هەموو لەشم تەنیا چاو بێت هەشتا لە جوانی و شیرینی کوردەواری ئەی وەتە جوانەکەم … ئەکەم خەزانەکەم باوانەکەم… تەر نابە و نابە و نابە هەزاران سالی دیکەش بن دەست بین و بمانکوژن و بمان بەن، لێت لەتمان کەن، ناتوێنەوە و ناتوێنەوە و هەر دێین و دێین و دێین.. بەرەو هەبە و هەواری باسفا، بەرەو لادە بەرەو کانگای وەفا، بەرەو کوردستان بشکە و لانەی مرۆقایەتی و شارستانێتی.
بەرهەمکانی من یەکە لە تایبەتمەندییەکانی ئەوێ، کە هەمیشە هەوەمداوە یاخود وەک پرنسیپ لام چسپاوە، کە ئەو شتانەی ئەوە باسی دکەن ، ناسنامەی هونەرەکەم بێت. هونەرەکەشم تەرخانی مەسەلە

پیرەزەکەیە.

کاتی خۆیشی لە ناوەوەی وڵات بە چەند تابلۆیەک توانیم ، ڕاستتر بڵێم ئەو ئەرکە بەشانازییەوە بەجێ بگەیەنم. دیارە ڕاستی یاخود سەرکەوتن و نەکەوتنی کارەکەم وا لە دادگای جەماوەر و با ئەوان دادوەر بن. ئەوانەیشی ئاگادارن دەزانن چ چەرمەسەری و ئازارێکم لە پێناوی ئەم باوەڕە پتەوەمدا چەشتووە و چ زەحمەت و چەرمەیەکم هاتۆتە پێ.
وەک هونەرمەندێکیش باوەڕم وایە، هەموو چرکەساتێکی ژیانی تاکێکی کورد بەو حاڵەتەی تێیدایە، شیاو و شایانی ئەوەیە ببێتە کەرەسە و هەوێنی چەند تابلۆی بەرزی هونەریی و گەورەمانی مەزن و چیرۆکی سەرکەوتوو. جا وەرە ئێندەشە و ژان و سۆی تراژیدیای ستەملێکراوی دەوری ٤٠ چل ملیۆن مرۆڤ چ زەخیرەیەکی زەر دەوڵەمەندە بە لەدایکبوون و داهێنان و خوڵقاندنی ملیاردەها کاری هونەریی و ئەدەبی شاکار و بەرز.
سەبارەت بە خەم بەو چەند تابلۆیەی خستوومەتە بەردەست ، نیشانم داوە چەند هونەرمەندێکی ئەو ژان و ئازارەم و چەند کۆی بە ئەمەکی نەتەوەکەمم !؟.

٦- وەک زانیمان وا ماوەیەکی زۆرە پڕاگەندەی هەندەران بوون و لە وڵاتی ڤێنیسیانس و کانگای هونەر وەژ دڕێن گیرساویتەوە. ئەم وەرچەرخانە لە ژیانتاندا چ بوو؟ چەند کاری کردۆتە سەر هونەرەکەتان؟ جێن هەوەتان داوە هونەری کوردیی بە هونەریی جیهانی بناسێنن؟.

هەموو دەزانین کاتێ باسی هونەری وێنەکێشان دەکرێت، یەکسەر وڵاتی ئیتالیا دێتە یادمان. ئەم وڵاتە بەناوبانگە بە هونەر و ئەدەبی کۆن و بزووتنەوەی ڕێنیسابس و جۆرەها کاری هونەریی و فیکریی و ئەدەبی دیکەی بەرز. منیش هەر ئەم خاکانەبوون وایان لێم کرد ئیتالیا هەڵبژێرم. منیش وەک عاشقێکی هونەر شەیدای وڵاتی هونەر بوم. هەر ئەم هەست و کەفو کوڵە هانیان دام بە خەشیەوە بتوانم خوێندن لەرە تەواو بکەم. سوودێکی هەجگار گەورەم لەوەرگرتووە و کاریگەرتی بە قووڵی لەسەرم هەیە.
دیارە ئەو هونەرمەندانەی بە هەزاران کیلۆمەتریش لەم وڵاتەوە دوورن سارسامن بە مەژووی هونەری ئەرە و قوتابخانە هونەرییەکان و ئەو بزاڤە نوێیەی هەیە. دەی منێکی ئیستا لە کانگاکەیدام و ڕەژانە لە دامودەزگای ڕاگەیاندن و ئەو گەموو مەزەخانەو سەر شەقام و ئیرەو ئەوە دا ڕووبەڕوو و گوێ بیست و لەزەتچێژی ئەو هونەرە

دەبمەوە چەن کارم تێناکات!.
ئەمندەی ئارەزوو بکەم چەند هەوونکردنەوەیەک بخەمە سەر خەرمانی ئەم هەڤپەیڤینە، ئەویە من هەمیشە لە بیرمە کە تاکەکی هونەرمەندی کوردم. بە موتوربەکردنی هونەری کوردەواری بەهونەری ئیتالی و خوەقاندنی هونەرەکی نوێی تێ و پاراوی خاوەن ناسنامەی کوردی، بەئەقڵی ئەوروپایی هاوجووت لەگەڵ بنەما سەرەکییەکانی زانستی و ئەکادیمی هونەردا، کرێک و مانا و ستراتیژی یەکەمی کارەکانی منە.
هەموو هونەرمەند و دەستانی ئیتالی وجیهانی ئەوانەی بەک لە کولتوور و هونەری تایبەتی شارەزا و ئاگادارن، بە سە و دوو هونەرەکەی من دەناسنەوە. بەلایانەوە سەرنج ڕاکیش و عەنتیکەیە. کارەکانم هەوڵەکە بە دروستکردنی کەناڵ و پردێ لە نێوان هونەری کوردستان و بە تایبەتگای ئیتالیا بە ئەوروپا و جیهان هەبێتە کاتێکی هێندێ سانا نییە! بەڵام من بە تەدەکەشم.

۷- باوەڕتان وایە هونەری وێنەکێشان بتوانێ ئەندێشە و پڕۆشەکانی تاکی کورد لە خۆی بگرێ؟ یا چەند دەتوانێ و تایبەتی تەدا بداتەوە؟

شاراوە نییە ژیانی تاکی کورد لەوانەیە بە شاکارێ ڕەمانێک کۆتایی نەیێت. کاتێ من یان هەر هونەر مەندێکی دیکە دێت ئازار ژانەکانی تاکەکی لە شوێنێکی تابلۆکەیدا جێ دەکاتەوە تەنیا کارەکە لە ڕووی سیمبولی و خەیاڵ تێگەیشتنی بگانەیە لەو ئەندێشەیە! دەنا هەبەت نەخێر دەمەوێ ئەوەش بڵێم هونەر و ئەفسانەی هونەر ئەویە بەشێکی بچووک ئاماژێ و گوزارێ لە شتی مەزن بکات!. کاتێ من دیمەنی کوژراوی مەروولەیەک دەکەشم، هەوڵ دەدەم ژیان و شەهیدبوونی سەدان هێمای نەتەوەکەمی تەدا جێ بکەمەوە و نیشان بدەم .

۸- هونەر کەی و چەن دەتوانێ ببێتە چەکێکی کاریگەر و بەشداری کە خەباتی ڕزگاریخوازیدا بکات؟

هونەریراستەقینە هەمیشە چەکی کاریگەر بووە. نەبەستم لە ڕاستوقینە ئەویە لە خزمەتی کەشە کەمەایەتییە گشتییەکانی تایبەتمەند بە مرۆڤبون. بە مرۆڤێکی بە ئاگاو دڵوەت، نیشتمان سوتماککراو و ژاراوی کراو، بە نەتەوەی بندەست و ستەملێکراو، خاک شەقوپەقکراو و تاڵانکراو و داڤشکراوی مەزووی خوەناوی هەشەلەژراو، گەر ئەمانێ یەک لە هەزار بگرێ ملیۆنان لە کارەکانمدا ڕەنگ بشاتەوە وا بەشداریێ لە خەباتدا. وا چەکی دەستی خەباتگێڕانە. پشتی کارەساتەژی وەک ژەهربارانکردنی هەڵەبجە هیچ دەقێکی ئەدەبی نەیتوانی گوزارێ کەو تراژیدیایێ بکات بەڵام هونەرمەندێ ڤەکێشانی

وەنەی شەهید « عومەری خاوەر» و منداڵکەی وەک ئەوەی کاک عومەرتەفیقی هونەرمەند لە ئەمانیا کشاوەتی توانی وەنەی ڕووداوەکەی تا ئادیەکی زەر تەدا بەرجەستە بکات. وەک وتم گەر هونەرمەند کوەی مەسەلەی میللەتەکەی نەبێت، وە هونەرکەشی بەهەمان ئامانج بێت وا لەم چەکە کاریگەرتر و بەرزتر بەتایبەت لە هەندەران شک پێ نابەم.

۹- ئەوە لەگەڵ دروشمی « هونەر بۆ هونەر» دان، یاخود هونەر بۆچی؟

بەڵای منەوە هونەر بۆ گەڵە ووە بۆ هونەریش کە دەڵێم بۆ هونەریش مەبەستم بەم کارەکە خۆی گەرەکە هونەر بێت دەنا ناشێ بۆ هونەر بێت ساتێ کە هونەرمەندێک کارێکی هونەری دەسز دەهێنێتە بەرهەم ئەوسا هونەرەکەی بۆ گەل و مرۆڤ و هونەریش هونەرمەن پێویستە ڕاستگۆ و دەستپاک بێت لەگەڵ ئەو کارە هونەرییەی دەیکات. من بەهەموو ڕوانایەکمەوە کارەکانم بۆ خزمەتی نەتەوەکەم تەرخان کردووە. لەنێو گەکەکشمدا بۆ ئازادی و و مافەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتیتاکی کورد لاشموایە ساتێ ئەمە لەئەرکە سەرکیەکان واتە نەتەوەیەکان ڕزگارمان بوو وا ئەو کاتە کشۆ و ئازاری مرۆڤ لە جیهان دا دەبنە بابەتی هونەرەکەمان . وەکوتم وەاتی خەمان سەرچاوەی هەموو ئازارو ژانەکانە. جا،ساتەوەختێ من وەنەی لایەنێکی ئازاری ژیانی تاکێکی کورد دەکشم ئەوا هەر تاکە نرۆڤ لەم گەردوونەدا و بۆ مرۆڤی ئەستەرەکانی دیکشەوە گەر خحی تەدا دەزیەوە دەتوانێ بۆ هی خۆی بزانێ و دانێ. بەدەنگی بەرز دەڵێم پێویستە هەموو شت لە پێناوی بەختەوەری خشگوزەرانی ژیانی مرۆڤ وبەرەو پێشبردنی شارستانێتی بێن و بەرامە خۆش و عەقلانییەتدا بێت.
هونەرمەندی کورد … جارە ئەرکە نەتەوەیەکانی بەر لەهەر شتێکی دیکە دەکەنەوە.. هەتا لەم پەداویستیە هەرە گرنگ و مانادار و پیرۆز نەبنەوە هیچ ئەرک و فەرمانێکی دیکە جاوەڕێیان ناکات و وەک دەڵێن تەکلیفیان لەسەر نییە. هیچ ئەرک و فەرمانێکی دیکە چاوەڕێیان ناکات و وەک دەڵێن تەکلیفیان لەسەر نییە. بۆیە نابێت لە ڕوانگەی ئیدیەلۆژیای ڕووت و بەرژەوەندی زۆر تیەری مردارەوە بوو فسفس پاڵەوانێتی سوورەی بەر لەشکریی بەوانێ مەسەلەکان و لە حوکمی ڕاستێتی و ڕەوایەتی و بگەردێتی دەزی کورد سۆ بکەنەوە و بکەونە گومانەوە و ڕەی گومەایی بگرن.
ڕووداوەکانی ئەم چەند ساڵەی کوردستان و جیهان هەموو ئەزموونژانیان بۆ خستینە ڕوو وابزانم هەموو دەتوانین بڵێنی گۆ و ئازاری دەک لەک جیا بکەینەوە. بەڵاستی هەق نییە هیچ تاکێکی کورد

سەرقاڵی شتی لاوەکی بێت. هەموو دەست پەکەکی کوردانە چونکە زۆر لە کاروان بەجێماوین هەشتا هەر درەنگێ دیارە سروشت و جوانیش هەردوو بە ئاسوودەیی مرۆڤ و خۆشی ودەشادبوونی مرۆڤ بەبایەخن.

١٠- هونەرمەندی کورد چۆن دەتوانێ هاوسانیەتی هونەر و کەلەپووری بپارێزێ؟ سنووری ونبوون کوێیە؟

لە خاڵێکی ئەم گفتوگۆکردنەدا ئاماژەم بەوە کرد کە هەرتاکەکی کورد ژیانی پڕ دیمەن و ساتەوەختی سەر سوورهێنەرو هەستیارە. بەبونە هەوێنی تابلۆی بەرز و گۆشی هونەریی . هەر هونەرمەندێکی کورد ئاوێی لە مێژووی نەتەوەکەی دابڕتەوە بەویژدان و خاوەن هەڵوێست بێت و ئاواتی بەرەو پێشبردنی هونەری نەتەوەکەی بێت خاوەنی هەڵوێستێکی کوردانە بێت و چیرۆک و ڕووداوە مێژووییەکانی کورد ئاگادار بێت هەمان کات بەها و بایەخ و گرنگی ئەن شتانە لە دنیادا بە تایبەت لای فەلانی زیندووی ئەوروپایی و ئەوانەی هەزاران هەزارساڵ خاوەن دەوڵەتیشن ئاگادار بە وا ئەرکی سەر شانێتی خۆیەتی وتایبەتمەندێتی و ڕەنگ و بۆی ژوردێتی هونەرەکەی بپارێزێ و ناسنامەکەی نەشێوێنێ. وە ئاگای لە کەسایەتی خۆیی و بەها کەڵتووریەکانی و شارستانیێتەکان بێت.
گرتنەبەری هەر ڕێچکەیەکی دیکە لەم بوارەدا خۆ ونکردن و سڕینەوەی ڕەگەزی خەماڵی و لادانە لە هونەری ڕەسەن و لاسایی کردنەوەی کۆنەی هونەری نامۆیە من ناڵێم بە تەنها هونەری کوردی و بابەتەکانی ڕوخسار و ناوەڕۆک و پانتایی کارەکانی هونەرمەندی کورد داگیر بکات و سنوور و چوارچێوەتەک بە کات و بەندبوون. یاخود کێشانی هێڵی سوور بە هونەرمەندی کورد دیاری بکرێ بەڵام گرەکە تووشی نەخۆشی خەبەکەمزانین و پێتای لاسایکردنەوەی ناشیانە نەبێ و بە چاوی نزم لە هونەری میللەتەکەی نەڕوانێ حەز دەکەم هونەرمەندی کورد ئەم بەیتە شیعرەی مامۆستا گۆرانی لە یاد بێت:
کانیەکی ڕوونی بەرتریفەی مانگە شەو لە بنتا بڵەرزە مرواریی زیخ و چەو
جوانترە لە لای من لە دەریای بە سنوور شێڵی باتە بەر تیشکی ڕۆژ شەپ و هەو

١١- ئاواتتان چییە لە ژیان دا؟

ئاواتەخوازم کە هونەری کوردی زیاتر گەشە بکات و بونیاتی تەواوی خۆی بچەسپێنێ و بێتە خاوەنی دامودەزگای نەتەوەیی خۆیی و لە گشت

کوردستان دا بایەخی زیاتری پێ بدرێ.
لەمەش گرنگتر بە ئاواتم هونەرمەندانمان یەکگرتووبن و دژی نەتوەکیان لەبیر نەچێتەوە و ئەم خاڵەش لە سەروو هەموو مەبەستەکەوە دانێن. وە هەر یەکەی بە شێوازو میتۆدی خۆی لە خزمەتکردن بەردەوام بێت و کەمتەرخەمی نەکات. بە هەموو مانای وشە هونەرمەندی میللەتەکەی بە کیان و ناسنامەی سیاسی وکات کۆنیالکراوبین. بە هەڵتەکاندنی سنورەکان و سینوەی واقیعی ناسروشتی بەزەر سەپاو بەسەر کوردستاندا خەبات بکەین.
ڕێزێکی بەئەمەکی مژووی خونناوی و فرمێسک و جگەرسووتاوی دایک و خوشکی شەهیدان بین. بە ئازادی و یەکسانی لە کوردستاندا تێبکۆشین. مرۆڤ و ژان و پەرشەکانی لەبیر نەکەین و لەدوورگەی کوردایەتییەوە بە کیشوەری مرۆڤایەتی هەوە بدەین . بەئاواتی ئەوەم هەموو لە کوردستانکی ئازاد بەمزوانێ یەکتر بگرینەوە. بە گۆڤارە نازدارەکەی ئەوەش سەرکەوتن و بەرەو پێشچوونی زیاتر دەخوازم.

پێشانگاکانی هونەرمەند

- ساڵی ١٩٧٣،١٩٧٢،لە شاری سلەمانی.
- لە ساڵی ١٩٨٦ Arti Figurativ Riccione
- لە ساڵی ١٩٨٧ لە Galleria Boccioni Morciano di Romagna
- لە ساڵی ١٩٩٤لە San Marin
- ئەم پێشانگایانە بە تەنیا خۆی کردوویەتەوە.
- لە ١٩٧١ لە سلەمانی و ١٩٧٤ لە بەغدا و ١٩٧٥ لە سلەمانی و بەغدا و ساڵی ١٩٧٨،١٩٧٩،١٩٨٠ لە Firenze و ١٩٨٢ لە Siena و ١٩٩٣ لە Morciano DI Romagno و لە ١٩٩٥ لە Brescia و لە ١٩٩٦ لە Genova.

ئەم کەمە پێشانگایە بەهاوبەشی کەمە هونەرمەندی بەناوبانگی کورد لە فیستیڤاڵکانی سلەمانی و بەغدا کردیەتی لە ئیتالیاش بە هاوبەشی لەگەڵ گەورە هونەرمەندانی ئیتالی و جیهانی.

بەشێک لە تابلۆکانی:

فیـــن بـ نـــو جوگرافیـــای جیهاندا، بـ زمانـکی شیعریی ... نووسینی: هـشـنگ قادر

١- له خانـچکەکەی مانـ پووره خونچـمەوە، بـ کەلاوەکەی سەعیدیان. /دەقـکی وانـا./
٢- ئـفریقانامە و زەمیننامە، بە تامی شیعر.
٣- ئەمریکانامە، بە تامی شیعر /ـانە شیعر- قەسیدە./

پـانـژەی هەر سـ کتـب، بـ بەـانـز کاک پـشەوا کاکەیی.

ئەزموونی یەکەمی پـشەوا، موژدەی سەرکەوتنی ئەدەبـکی جیاواز، بە تام و نەکەیەکی جیاوازەوە، ئەزموونیک کە پـشتر زـرـک لە ئـمە، بە مانا ـەهەندییەکەی پەیمان پـ نەبردووە، هەـبەتە ـەگ و لقـکی پـ بە ئیلهامەوـ، لە دەقی وانـای شـرکـ بـکەسەوەیـ، بە نموونە.
سـەفەرـکی خەیـانـیی، بـە بـن و بەرامـە و، بـە هـەوا و نەسـیمی پشدەرەوە، بـ ئەو پەـی جیهان، بـ سەرزەمینی دوور؛ دوور لە دەستی ئینسانی ـانـژهـاتیی، سەفەرـک لە کانگـی ـانـژهـاتەوە بـ ناو نەتەوەی جیاواز و قەبیلە و خـلی جیاواز، هـروـها، بـ ناو کولتوور و تەقالیدی جیاواز و زمانی جیاواز، دابونەریـتی جیاواز و کـمەـگـ و بیری جیاواز، بـ ناو ئینسانی هەمە جـر لە ـەنگ و ـووخساری جیاواز، بـینی چەندان کیشوەر، بـینی هەزاران فرسەخ، هەـبەتە لە ـگای سەفەرەکەی پـشەوا، شاخ و دەریا و چەندان هەرـم و هەرـمی تر، کە هەمووی وانـایە لە بەردەم خەیـانـیی پـشەوا.

بوونی ئەو جـرە سەفەرانە، هـشتا تام و لەززەتی خـی هەیە. هەموو ئەو جـگایانە، بە بیابانی گەرم و پانوپـ و فراوانەوە، بە لوتکەی شاخی بەرز و بە فرینەوە، بە شونـی ساردوسـەوە، بە ناو چەندین دـ و گرد و هەوراز و نشـو و تەلانەوە، بە ناو چەندین دارستانی چـوپـەوە، بە ناو چەندین کانی و کانیاو و ـووبارەوە، کە هیچیان هاوشـوەی ئەوی تر ناکەن... چش لە تەکنەلـجیا، کە دەـت: جیهان گوندـکی بچوکە و، وا لە نـو دەستت دایە؛ جیهان هـشتا گەورەیی خـی لە دەست نەداوە...

سەفەرەکەی کاکەیی:-

هاوشێوەی سەفەرە خەیاڵییەکەی "دانتی،" لە کۆمیدیای ئیلاهیدا، سەفەرێک بۆ ناو ئەو شوێنەی کە دانتی خۆی مەبەستی بووە، هەبەتە بە ئیلهامی سەفەرەکەی پێغەمبەری موسوڵمانان بۆ سەر ئاسمانی دوور.
چیرۆکی ئەو دایکەی کە بە دوای کوڕە تاقانەکەیدا دەگەڕێت. بیرم دەکەوێتەوە کە کوڕە گەنجە جوانەکەی دیل و ئەسیری سوپای پۆ زوومەتی دەست تەیموورى لەنگ کەوتووە، کە چۆن لە ئیتاڵیا و فلۆرەنساوە، پۆ بە پۆ بۆینی هەزاران فرسەخ لەسەر دەریا، لە ناو بیابان و سەر لوتکەی شاخ، دواجار دایک و کوڕ، لە سەربازگەیەکی ناو سوپای تەتەر بە یەک گەیشتنەوە. تەنانەت لە سەفەرەکەی دایکیدا، هەموو گیانەوەرەکان لە بەر شکۆی ناوی دایک یارمەتی دایکیان دا، بە گیانەوەرە دڕندەکانیشەوە، کە چۆن هەموویان دەستە وەستان بوون، لە بەر وشە و مانای دایک، دواجار خودی تەیموورى لەنگیش، سەری بۆ ئەو دایکە دڕ پۆ لە میهرەبانییە دانەواند و، بەڕێزە و لە تەک خۆی بەخۆرهاتنی کرد. هەر بەم بۆنەشەوە، هەموو ئەو سەر زەمینانەی پێشەوا، سەفەری بۆ دەکات، خەڵکەکەی بە تایبەتی شاعیران و داهێنەرانی بە شەوق و زەوقەوە، بە ڕیحابەتول سەدرەوە پێشوازی لە پێشەوا دەکەن، با کوڕە کوردی پشدەریش هەر دڕ پێشاد بێت، سەفەرێک لە پێناو موژدەی بەختەوەری و یەکترناسین، خۆزگە ڕۆژێک دادێت پشدەر و قەادزێ موژدەی دەستە خوشک، بە شارێکی ناوداری ئەمریکای لاتین بەدەست بهێنن، "بۆینیس ئایریس، بە نمونە؛" خۆ سروشتی پشدەریش ناخۆش نییە.

دیسان، کاکەیی: وەک جوگرافیناسێک و ئەدەبناسێک، وەک کابتنێکی شەبقە لەسەر، لە شێوەی پیاوێکی ئینگلیزی جوگرافیناس، پۆ بە هەیبەت و بە ویقارەوە، دەیەوێت بست بە بست، سەرزەمینی دوورودرێژی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەاتی دوور بناسێ.
هەر وەک گەشتەکەی "ڕیچ و جیمیس کلادیوس؛" ڕیچ، بۆ ناو قوڵایی کانگای ڕۆژهەاتەوە بۆ خڵەکانی بادیەی ناو عەرەبستان، لە وشەوە، بۆ ناو بیابانی پۆ ئاوی سازگار، بە کانیش دڕخۆش بوون. بە هاتنی میستەر ڕیچ، ئەوان ساحێبی کەرەم و فەزەڵن، دیسان لە وشەوە، بۆ ناو ئیماڕاتی ئەردەلان و لای خانمە مەستوورەی، بەنام مخابن تەمەن ڕۆگر بوو لە بەردەم گەشتەکەی ڕیچ. خۆ گەشتەکەی لە پێشدان، ئەویش خەیاڵ بوو، دواتر کردنی بە ڕاستی.
سەفەرەکەی "ئەندرۆ مارلۆش،" کیشوەرێ بوو لە ناو نەتەوە و وڵاتی جیاواز بوو.
سەفەرەکەی پێشەوا، جیاواز لە هەموو سەفەرە خەیاڵییەکانی تری بەر لە خۆی، لە ناو دەقی کراوە و فکرەی نوێوە، فکرەیەک، "پێشەوا" زوو

دەستی بۆ برد، بۆ ئەفریقیای خاکی هەش و مرۆڤە لچ پانەکان و پێست ئەستووورەکان؛ ئەوانەی کە هێشتا خەباتیان لە پێناو نان و ئازادیدایە.
بۆ سەرزەمینی ئەمریکای لاتینی پێ لە هەنگ و نەخشەی جیاواز؛ مەگەر "کریستۆفەر کۆڵمبۆس"یش، لە یەکەم بەرکەوتنی بۆ ئەمریکا، سەری لەو جوگرافیا پانوپۆڕە سووڕما، کە تاکوو ئەو کات، قاچی ئینسانی مۆدێرنەتەی نەچووبووە سەر.
دواجار، "پێشەوا" لە تێکستێکیدا دەڵێت:-

"هێشتا ئێمە لە بیابانێک دەژین،
کە غەریبیمان بە خۆ دەنووسین و،
هەڵەش بە با دەسڕینەوە،
تاکوو ژیانمان تراویلکە بێت."

دەستخۆشی بۆ بەڕێزیان، بە هیوای بەردەوامی و سەرکەوتنی لە کێڵگەکەیدا...

سینەمای "پووران دەرەخشەندە" لەسەر پرسەکانی منداڵان وردبوونەوەیەکی تایبەتی هەیە

مەنسوور جیهانی – "پووران دەرەخشەندە" خانمە دەرهێنەری ناسراوی سینەمای کوردستان بە لەبەر چاو گرتنی هێگری و کەکەڵەی خۆی، بە وردبوونەوە لەسەر پرسەکانی تایبەتی منداڵان و مۆرمنداڵان، هەوڵ دەدات دەلاقەیەکی نوێ بۆ نزیک بوونەوە بەوان پەیدا بکات.

"پووران دەرەخشەندە" لە زومرەی یەکەمین ئافرەتانی سینەماکاری سینەمای دوای شۆڕشی گەلانی ئێران ناوزەد کراوە کە کەکەڵەکانی کێمەایەتی و فەرهەنگیی ئەو لە بیر و هزری هونەری و سینەماییەکەی پەرەنگتـرە و لـە چێکردنـی بەگەفیلمـەوە هـاتـتە نـێـو بـواری ئامادەکردنی فیلمی سینەمایی.

دەرخەندە کە 11 فیلمی بینەری سینەمایی درامی و چەندین کورتە فیلم و بەگەفیلمی لە کارنامەی هونەریی خیدا هەیە، زیاتر لە هەر شتێک لەبەر ئەو هۆگری و کەکەیەی کە بە پرس و بابەتەکانی منداڵان و مرمنداڵان و چین و توژە لاوازەکان و کەمئەندامانی خاوەن پداویستی تایبەت لە کۆمەگادا هەیە، جگای سەرنجە و زربەی رکخراوەکان و دامودەزگاکانی پەیوەندیداریش لەبەر چالاکییەکانی رزیان لەو گرتووە. کشە و گیر و گرفتەکانی بنەماکەکان و گەنج و لاوان بەشکی دیکە لەو ئارشە و ناکیانەیە کە دەرخەندە وەکوو مەبەست و ناوەرکی سەرەکیی فیلمەکانی لەوانە کەک وەردەگرت. تەاق و جیابوونەوە، گیردەبوون بە مادە هشبەرەکان، بکاری و نەخشی ئایدز، بەشک لە کشە و گیر و گرفتەکانی کۆمەگای ئران بووە و هەیە کە "پووران دەرخەندە" بە باشی ئەوانەی ناسیوە و کردوویەتی بە چیرک و فیلمی سینەمایی.

"پووران دەرخەندە" دەرهنەر، سیناریونووس و بەرهەمهنەری تەلەڤیزیون و سینەما، ساڵی 1951ی زایینی لە شاری کرماشان هاتە دونیا. ئەو دەرچووی بەشی سینەما لە لقی دەرهنان لە قوتابخانەی باڵای تەلەویزیون و سینەما لە ساڵی 1975 و خاوەنی لەوحەی شانازیی پلە یەکی هونەری هاوسەنگی بواننامەی دکتۆرا لە وەزارەتی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامیی ئرانە.

دەرخەندە دەرهنانی بەگەفیلمەکانی وەکوو؛ "پیشە دەستییەکانی ئران"، "موسیقای ناوچەکانی ئران"، "تاعوون" (لە ساڵی 1975 سەبارەت بە نەخشیی تاعوونی ساڵی 1949ی زایینی لە کوردستان)، "چوارشەمەی کتایی" (لە ساڵی 1976 سەبارەت بە چوارشەمە سووری)، "کانییەکانی ئاوی کانزایی رگای هەراز" (لە ساڵی 1979ی زایینی)، "تەوژم، بەما، راخەری نوژ" (لە ساڵی 1979ی زایینی)، "چەرخەکان دەسووڕێن" (لە ساڵەکانی 1960 و 1961ی زایینی سەبارەت بە بابەتەکانی هەاوسانی ئابووری و داخرانی کارگەکان بە تایبەت ئران ناسینا)، "کانی بستراو"، "بووغ" و "شەوکەران" (لە ساڵەکانی 1970 تا 1972ی زایینی سەبارەت بە دیاردەی گیردەبوون بە مادە هشبەرەکان لە ئافرەتان، پیاوان و منداڵان لە ئران و پرسی قاچاخ کردنی مادە سەکەرەکان و رگاکانی بەرگریی کردن لێی)، "بەبری دڵی ئەوین"، "کانییەکانی دڵی سەنگستان"، "شەوبۆ لە رژئاوا تا رژئاوا"، "رەسووڵی هرکووڵی بچکۆلە"، "ملوانکەیەک لە قاسیدەک بۆ خشک" و "6 بووک بۆ ئامینە"ی لە ئەستدا بووە.

دەرخەندە چالاکیی سینەمایی خی وەکوو یەکەمین سینەماکاری ئافرەت

لە دوای شەشی ئەران بە فیلمی سینەمایی "پەیوەندی" لە ساڵی 1985ی زایینی دەست پێکرد و پاشان "باڵندەی چکۆلەی بەختەوەری" (لە ساڵی 1987ی زایینی)، "تێپەڕین لە تەپوتۆز" (لە ساڵی 1987ی زایینی)، "کاتی لە دەست چوو" (لە ساڵی 1989ی زایینی)، "ئەوینی بێ سنوور" (لە ساڵی 1997ی زایینی)، "مەمەک لە بادا" (لە ساڵی 2001ی زایینی)، "خەونی خووساو" (لە ساڵی 2005ی زایینی)، "منداڵانی ئەبەدی" (لە ساڵی 2006ی زایینی)، "بیست" (لە ساڵی 2007ی زایینی وەکوو بەرهەمهێنەر)، "فیلمی تەلەویزیۆنی پیشەییەکان" (لە ساڵی 2008ی زایینی)، "ئەو خەونانەی کە درۆژەیان هەیە" (لە ساڵی 2009ی زایینی)، "فیلمی تەلەڤیزیۆنی گوێبەهار" (لە ساڵی 2011ی زایینی وەکوو بەرهەمهێنەر)، "بڵدەنگ! … کچەکان هاوار ناکەن" (لە ساڵی 2012ی زایینی) و "لەژێرمیچی دووکەڵاویدا" (لە ساڵی 2016ی زایینی) لە کارنامەی سینەمایی خۆیدا تۆمار کردووە.

"پووران درەخشەندە" ئەندامی ئەنجومەنەکانی سینەماکارانی ئافرەتی ئەمەریکا (WIF)، دەرهێنەرە سەربەخۆکانی ئەمەریکا (IFP) و هەروەها ناوەندی نێونەتەوەیی فیلمی منداڵان و مەرمنداڵانی یونێسکۆ (CIFEJ)یە.

ئەو لە ماوەی ساڵانی کار و چالاکیی خۆیدا چەندین شانازی زۆری بە دەستهێناوە لەوانە؛ خەڵاتی "پەپوولەی زێڕین"ی باشترین دەرهێنانی فیلمی بڵند لە بیست و یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی منداڵان و مەرمنداڵان، خەڵاتی "مەشغەڵی زێڕین" لە دووهەمین فێستیڤاڵی فیلمی نابەرپرسیارەکان لە کۆریای باشوور بۆ فیلمی "باڵندەی چکۆلەی بەختەوەری"، "دیپلۆمای شانازی" لە سێهەمین فێستیڤاڵی فیلمی "ئافرەتان"ی ئەرژەنتین بۆ فیلمەکانی "باڵندەی چکۆلەی بەختەوەری" و "کاتی لە دەست چوو"، "لەوحەی زێڕینی باشترین فیلم و دیپلۆمای شانازی" باشترین دەرهێنان لە شەشەمین فێستیڤاڵی فیلمی فەجر بۆ فیلمی "باڵندەی چکۆلەی بەختەوەری" لە ساڵی 1987ی زایینی و تەندیسی باشترین فیلم لە روانگەی بینەران بۆ "بڵدەنگ! … کچەکان هاوار ناکەن" لە سی و یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی فەجر.

درەخشەندە لە دەگمەن سینەماکارانی ئافرەتە کە لە دەیەی 1980ی زایینی هاتە ئەم بوارەوە و ڕەنگدانەوەی پرس و بابەتەکانی منداڵان و مەرمنداڵان تایبەت بە تەوانینی تێکەڵاو بە هەست ڕەنگە بتوانرێ خاڵێکی دیار و بەرچاوی داهێنانی هاوبەشی فیلمەکانی بزانرێت. زیاتر لە هەر شتێک کێکەیەی پرس و بابەتەکانی منداڵان و مەرمنداڵان لە لایەنە جۆراوجۆرەکانەوە و لە ریزی خاڵی داهێنەرانەی

هاوبەشی بەرهەمەکانی ئەو دێتە ئەژماردن. ئەو لە زومرەی ئەو دەگمەن دەرهێنەرانەیە کە لەگەڵ هەبوونی هەموو پشت گوێ خستنەکان و سەرنج نەدان و بەربەستەکان بۆ ژانری منداڵ و مەرمنداڵ؛ هێشتا هەر لەم بوارەدا چالاکی دەکات.

درەخشەندە بە وردبوونەوە لەسەر پرس و بابەتەکانی تایبەتی منداڵان و مەرمنداڵان هەوڵ دەدات، دەلاقەیەکی نوێ بۆ نزیک بوونەوە بەم چینە خەسار پێگەیشتووەی کۆمەڵگا پەیدا بکات کە بە هەڵبژاردنەکانی ئەم سینەماکارە، بۆ خۆیان بە چەشنێک تایبەتتریش دەبن. ئەو لە ئەژمارێکی بەرچاوی بەرهەمەکانیدا باسی کەند و کۆسپەکان و گیر و گرفتەکانی ئەو منداڵان و مەرمنداڵانە دەکات کە لە ئێش و ئازاری زەین و مێشک و جەستەیان رەنج دەبەن.

سی و یەکەمین خولی فیستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمەکانی منداڵان و مەرمنداڵانی ئێران ICFF بە دەبیری و بەرپرسایەتی "عەلیەزا رەزادا" لە رۆژانی 8 تا 14ی مانگی خەرمانانی 1397ی هەتاوی رێکەوتی 30ی ئۆگەست تا 5ی سێپتەمبری 2018ی زایینی لە دوو بەشی نەتەوەیی و نێونەتەوەییدا لە شاری مەژوویی ئیسفەهان لە وڵاتی ئێران بەڕێوەدەچێت.